

II RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 209 (26).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 27. märtsil 1925. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Jaakson**, rahaminister **L. Sepp**, töö-ahoolekandeminister **Chr. Kaarna**, sõjaminister **J. Soots**, teedeminister **K. Wirma**, portfelita minister **K. Ast**, riigisekretäär **K. Terras**, riigikassa juhataja **P. Öpik**.

P ä e w a k o r d :

1. Üldkommisjoni esitis maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse arutamiseks määratud tähtaja pikendamise kohta.

2. Riigi 1925. aasta eelarwe — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, pärast abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud.

L. Johanson (sd.): Teen ettepaneku päewakorda esimeseks punktiks wõtta wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus.

A. Jõeäär (sd.): Panen ette wõtta päewakorda teise, kolmanda ja neljanda punktidenä:

2. Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse muutmise seadus — III lugemisel.

3. Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse muutmise seadus — III lugemisel.

4. Kohtumaksude ja -kulude seaduse muutmise ja täiendamise seadus — III lugemisel.

Need on kiire iseloomuga seadused. Nende arutamisel iseäranis suuri waidlusi II lugemisel ei olnud ja üle 10—15 minuti aega nemad ei wõta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Päewakorra muutmise-ettepanekud tulewad hääletamisele ses järjekorras, nagu nad on esitatud: 1) rkl. Johanson'i ettepanek, wõtta 1. päewakorra-punktiks wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus — Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. 2) tuleb hääletamisele rkl. Jõeäär'i ettepanek, täiendada punktid korraga hääletamisele panna.

A. Jõeäär (sd.), kohalt: Korraga!

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Seega on päewakord tähendatud täiendustega wastu wõetud.

2. Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus — Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek. Esitajate nimel on sõna rkl. Johanson'il.
L. Johanson (sd.): Kuna maa-kommisjon on selle seaduse kohta oma seisukoha wõtnud, siis teen ettepaneku seaduseelnõu I lugemisele asuda.

K. Tamm (põl.): Mina pean tähendama, et see seadus on väga puudulik ja on väga shablooniliselt tehtud. (Segased wahelhüüded.) See seadus on nii puudulik ja nii shablooniliselt tehtud, et tema tarwitaks põhjalikku arutamist komisjonis; nimelt on pealkiri ja tekst lahkuminewad seletuskirjast. (Naer.) Räägitakse wäikekohtadest, kuna seletuskiri käib popsikohtade kohta. Statistika keskbüroo õige seisukoha järele on popsikohad need, mille kogusuurus mitte üle 5 tiinu ei ulata. Wäiketalu mõiste alla wõib statistika keskbüroo seisukoha järele lugeda neid, kel 3—4 tiinu põldu on, aga mingil tingimisel ei wõi lugeda wäiketaluks seda kohta, kus kunni 5 tiinu põldu on. Statistika keskbüroo poolt

klassifitseeritakse need, kellel on üle 4 tiinu põldu, päristalude liiki.

Wälisriikides loetakse väikekohtadeks need kohad, mis kunni 2 hektaari suured on. Peale selle on wälisriikides weel teised päris väikesed kohad. Sellel seadusel on ka weel teised suured puudused ja kõiki neid on ainult wõimalik kõrwaldada, kui see seaduseelnõu uuesti komisjoni arutamiseks anda.

Näiteks wõib ette tuua siin § 2, et renti tõstetakse 24-kordseks, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a. Punkt a on öeldud, et renti wõib tõsta kunni 60-kordseks, kui leping on tehtud enne 24. aprilli. Järgmine punkt räägib sellest, mis siis teha, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli. Aga mis siis tuleb teha, kui leping on tehtud just 23. aprillil. Peale selle on siin weel see puudus, et pikendatakse lepingud ka neil juhtumistel, kui keegi on kohtuotsusega kohast wälja mõistetud ja kui rendileping on oma maksuse kaotanud.

Kõigil neil ettetoodud põhjustel teen ettepaneku see seaduseelnõu maakomisjoni läbiwaatamiseks anda.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Johanson'i ettepanek seaduseelnõu I lugemisele asuda. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

L. Johanson (sd.): Teen ettepaneku käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

K. Tamm (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina pean weel selle peale tähelpanu juhtima, et see seadus on wäga shablooniliselt kokku seatud, nii nagu teda üldse kõigil neil aastatel tehti kunni 1924. aastani. 1924. a. tuli selle seaduse arutamise asjus üks wäike pööre. Läänud aastal saadeti see seaduseelnõu maakomisjoni tagasi, mis oli nagu mulle paistab, shablooniliselt wastu wõetud, siis tehti seal mõnesugused parandused, aga siiski niisugused, et seda seadust ei ole saadud niisugusel kujul esitada, nagu see waja oleks. See tuleb osalt sellest, et seaduseelnõu esitajad on jällegi shabloonist kinni

pidanud ja sellejuures mõne wäikese waetinud. Nead ei ole sellest shabloonist õieti aru saanud. Iseäranis paistab see silma siis, kui meie punkt a loeme, kus on öeldud: „kui need lepingud jõus on olnud 1922./1923. põllumajandusaasta jooksul“ ja nimelt see aasta on wõetud eelmise aasta eelnõust, kuna nüüd oleks tarwilik öelda mitte 1922./1923. aastal, waid oleks tarwis olnud seda ümber muuta 1923./1924. aastaks, sest 1923./1924. aasta seadus juhib nii-kui-nii selle endise aasta seaduse peale ja wiimane jälle eelmise aasta seaduse peale ja nii kord-korralt tagasi kunni 1919. aasta pikendusseaduseni. Nii oleks see tehniliselt päris õieti tehtud.

Punkt c on üks niisugune punkt, mis sugugi mitte wastu wõetaw ei ole, punkt c on öeldud „kui rendileping lõppes 1923. a. wõi 1924. a. rentnik aga weel praegu kasutab rendimaad wõi kui temal rendimaa peal on hoone.“ Wõib juhtumisi olla, kus rentnik seadusewastaselt kohapeale on jäänud pärast 1923. ja 1924. aastat. Rentnik on näiteks aastakümneid renti mitte maksnud ja on kohtuotsuse põhjal kohalt wälja mõistetud, on aga omawoliliselt kohapeale edasi jäänud.

Kui meie selle seaduse wastu wõtame, siis õigustame niisugust seadusewastast seisukorda. (Hulgalised wahelhüüded pahemalt poolt.) Eluasemeid antakse küll, ja meie ei ole sugugi selle wastu, et eluasemeid muretsetakse, nagu teistes maades eluasemeid antakse riiklikkudest wõi kogukondlikkudest maa-dest, aga mitte ei tehta seda ühe isiku kulul. (Hulgalised wahelhüüded pahemalt poolt.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun kohtadelt mitte wahele rääkida, et enam kuulata ei saa. (L. Johanson, sd.: Mistühja kuulata! Wahelhüüde J. Wain'i, sd. poolt.) Ma palun rkl. Wain'i mitte alata wahele rääkida.

K. Tamm (põl.): Edasi tahaksin ma tähelpanu juhtida selle peale, mis räägitakse § 2. Siin on näiteks öeldud selle paragrahwi punkt 6-as, et tuleksid need lepingud jõusse jätta, mis on tehtud pärast 23. aprilli 1920. aastat. Meil on aga olemas rendilepingute pikendamise seadused 1919. ja 1920. aastatest ja nende rendilepingute pikendamise seaduste põhjal on juba lepinguid uuendatud. Nimelt

kõlab 1920. aasta rendilepingute pikendamise seaduse wastaw paragrahw järgmiselt. Seal on nimelt öeldud, et rent wõi tõstetud saada selle peale waadates, millal rendileping sõlmitud oli, kas pooleteisekordseks, ja wist oli weel üks norm kolmekordseks ja üks norm wiiekordseks. Nii et asjaolu on niisugune, et on meil rendilepinguid, mis lõppesid 1920. aastal, ja 1920. a. rendilepingute pikendamise seaduse põhjal tõsteti renti kas pooleteise-, kolme- wõi wiiekordseks. (W a h e l h ü ü e A. J õ e ä ä r'i, sd. poolt.) Ei sugugi nii, nagu Teie härra Jõeäär, tõendate, aga ütleme, et kui lepingu uuendus tehti parajasti 1925. aastast saadik, neid juhtumisi on üsna tihti, siis määrati 1920. aastal renti rublades pooleteisekordseks wõi wiiekordseks. Kui oli 50 rubla, siis määrati 75 marka, wõi kui wiiekordseks, siis määrati 250 marka. Nüüd § 1 punkt b põhjal tuleksid need lepingud jõusse jätta, ja just jääksid nad jõusse sellepärast, et nad 1920. aastal uuendati. See on selle seaduse arutamise juures maakommisjonis kahe silma wahele jäetud ja ei arutatud seekord nii põhjalikult läbi.

Peale selle on jõusse jäetud 1922. aasta seadusest § 3. § 3. ütleb järgmist: „Kõigile rentnikkudele, kellel on wäljastpool linna piire oma eluhoone, jäetakse maad $\frac{1}{3}$ tiinu, ka neil juhtumistel, kui rendilepingud käesolewa seaduse § 2-se järele pikendamise alla ei kuulu.“ Siin on ilma mingisuguse aluseta öeldud $\frac{1}{3}$ tiinu. On ju tihtipeale kokkuleppeid olemas, kus rentnik on omale wälja tinginud hoopis wäiksema maatüki. Wahest mõni käsitöeline ei tarwita rohkem kui aiamaad ja eluhoone aset. Isegi maal tuleb seda ette, et on tahetud mõnikümmed ruutsülda wõi $\frac{1}{4}$ Tallinna wakamaad, ja miks peab siis temale peale surutama $\frac{1}{3}$ tiinu wõi 2 Tallinna wakamaad. Nii oleks see lausa ülekohus kohaomaniku wastu. Meie ei tohiks kohaomanikkude õigustatud huwiledele wastu seista ega neid riiwata. Selles seaduses on palju asjaolusid, mis wäga tema puudulikusest räägiwad. Teen ettepaneku seaduseelnõu I ja II lugemise wahel anda üldkommissjoni läbiwaatamiseks.

A. W o m m (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus, mis eilsel Riigikogu koosolekul wormilise wea tõttu päewakorrast ära wõeti, esitati uuesti Eesti sotsiaaldemokraatliku rühma poolt Riigikogule, seekord põhjendatud seletuskirjaga.

Arwestades põllumeeste rühma seisukohaga, kelle esitaja eilsel koosolekul ettepaneku tegi seda seadust I lugemisel tagasi lükata, nimetades seda seadust taluomanikkude eksploateerimise seaduseks, tullakse sealt poolt järjekindlalt neid seisukohti hoolsasti kaitsma, et popsnikud tõepoolest eksploateeriwad taluomanikka.

Asjata oleks koormata Riigikogu aega nende motiwide ettetoomisega, mis iga aasta selle seaduse arutamisel Riigikogus juba ette on toodud. Need motiivid, mis selle seaduse wajadusest kõnelewad, toodi läinud aastal mitme rühma poolt esile, kes riiklikult hädaotlikuks peawad popside eluasemete häwitamise. Et läinud aastal see seadus wiimaseks pikendamise seaduseks ei jäänud tuleb sellest, et tänawu 1. maiks erarendimaade korraldamise seadust maksma panna ei suudeta. Kuid ühte peab siin kindlasti rõhutama, mida kauem wiibib erarendimaade korraldamise seadus, mis kindlustab maatööliste nende eluasemed, mida aastakümneid tagasi oma higi ja waewaga on üles ehitatud, seda kiiremalt häwitawad maaomanikud eluasemeid. On sadandeid võimalusi selleks, et mööda hiilida sellest seadusest, mis on hädaabinõu maatöölise wäikemaapidaja eluaseme alalhoidmiseks. Niisamuti on ka sadandeid popsnikka, kes kirjaoskamatud ja oma kõrge wanaduse wõi kehwise tõttu sellegi seaduse kaitset ei oska wõi ei suuda tarwitada. (M. Martinson, põl.: Kas sarnaseid maaomanikke ei ole ka?) Näiteks wõiksin tuua neid juhtumisi, kus popsnik läheb maaomanikule renti pakkuma ja wiimane muidugi ei wõta seda wastu, leiab, et see wähe on ja nii jääbki. Kui siis mõni hea naaber selgeks teeb wanakesele, et tunnismees tarwis ligi wõtta, kui renti wastu ei wõeta, senni on lepingus ettenähtud maksutermiin möödunud ja popsnik tõstetaks kohtuotsusega kohast wälja rendilepingu rikkumise pärast.

Ametliku statistika järele on kogu wäikemaapidajate pere Eestis 36.254 inimest 12.857 hoone ja 6.000 tiinu maaalaga, mis teeb wälja iga majapidamise peale 2 wakamaad maad. Keskmine talu suurus Eestis on 35 tiinu, missuguse õigusega wõib siin taluomanikkude eksploateerimisest kõnelda. Sennised ametlikud andmed annawad üldise pildi maapinna suuruse ja elanikkudearwu kohta. Missugune on wäikemaapidajate majanduslik seisukord, majapidamise üksusi grupeerides, selle kohta puuduwad ametlikud and-

med, samuti puuduvad andmed selle kohta, kui kaugel kellegi väikemaapidaja eluase asub peakohast, kui kaua seda kohta pidanud, palju uudismaad üles harinud jne. Neid küsimusi võib kahjuks ainult üksikute waldade kohta kohapeal kogutud andmetega walgustada. Nii võiks näiteks tuua Wastsemõisa walla Wiljandimaalt, kus asub 1920. aastal kogutud andmete põhjal 500 popsikohta, sellega arwu poolest wististi kõigesuurem popsnikkude arw ühes wallas kogu Eestis. Nendest 500 popsist on mõned juba kolmat põlwe ühe ja sama talu maa peal, ligi 50 popsi on 10—30 wersta peakohast eemal, talu metsaheinamaa kõrgematest kohtadest omale uudismaad üles harinud ja eluasemed peale ehitanud. On ette tulnud üksikuid juhtumisi, et on sarnane eluase, mis on kannustikust ja karjamaast juba wanaisa poolt üles haritud ja aastakümnete jooksul high ja waewaga wiljakandwaks põlluks muudetud, nüüd aga müüakse see koht taluomaniku poolt sellele, kes enam maksta jõuab, kuna selle ülesharija oma waewast ilma peab jääma, sest ülejõu käiw töö uudismaa harimisel ja lasterikas pere ei wõimaldanud niipalju kapitaali koguda, kuipalju nüüd koha eest nõutakse.

Kuidas on lugu waba kokkuleppega, selleks toon ette paar rendilepingut sama walla taluomanikkude ja popside wahel, kellel oma saunaütid talu karjamaa serwale üles ehitatud. Paistu talus saunikul J. Kööbleril on kasutada 1,65 tiinu põldu ja 1 tiin sooheinamaad, 1923. a. sõlmitud lepingu järele teeb selle maa kasutamise eest talule 37 jala- ja 6 hobusepäewa. Kööbra talus saunikul J. Neimannil on kasutada 3,32 tiinu põldu ja samapalju heinamaad. 1921. a. tehtud lepingu järele maksab aastas 10.000 mrk. raharenti ja koristab talu põllult 1 tiinu tali- ja 2 tiinu suwiwilja kokku. Nii näeme, et wabakokkulepe on rajatud teoorjusele.

Kui tahetakse ära hoida üle 12 tuhande eluaseme häwinemist, siis tuleb seadust weel ühe aasta wõrra pikendada ja mina loodan, et seekord tõesti wiimaseks pikenduseks jääb ja järgmisel aastal juba maksmas on erarendimaade korraldamise seadus, mis kindlustab popsnikkudele nende eluasemed põliseks tarwitamiseks.

Nende kindlustamatajätmine on popsi-kohtade häwitamine, ja seda häwitamist ei saa teisiti kaitsta, kui tuleb ühe aasta

wõrra pikendada rendilepingute pikendamise seadust.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud härrad rahwasaadikud! Ma tahaksin ainult paar sõna öelda wäidete puhul eksploateerimisest, mida paremalt tiwalt ette toodi. Tahaksin küsida, kes ja keda eksploateerib, kas pops taluperemeest wõi taluperemees popsi. Ma julgen kinnitada, et kuigi nende andmete järele, mis olemas ja mida ka paremalt poolt õigekestunnistatakse, meil 10.000 popsi perekonda olemas, on kokku nende käes ainult 6.000 tiinu maad, see tähendab ainult 2 wakamaad keskmiselt perekonna peale, ja et siin ei saa sellest kuidagi juttu olla, et nende väikeste maalapikeste pidajad selle läbi võiksid kuidagi eksploateerida talukohti, mille suurus ulatab sadade tiinudeni. Kui meie seda arwesse wõtame, et taludes on üle terve Eesti söödis maid üle 20.000 tiinu ja popsidel ainult 6.000 tiinu, siis näeme, et talumaid on enam sööti jäetud, see on rohkem kui kolm korda enam, kui väikemaapidajatele üldse maad wälja antud. See oleks tingimata meie rahwamajandusele palju kasulik, kui ka need söötijäetud maad antaks popside kätte, kes neid maid suudaksid ja tahaksid harida. Sagedasti ei ole need maad, mida sööti jäetakse, sugugi sooweered ja karjamaa ääred, nagu neid üles harinud on popsid, waid niisugused maad, mida kerge waewaga üles harida võib ja mis põllumajanduslikult kasutatawad. Käesolew seadus tõstab rentisid, mis enne sõda sõlmitud, 60-kordseks. Mina arwan, kas see ei ole ülekohus kõneleda taluomaniku eksploateerimisest, kui wabadik, väikemaapidaja maksab selle maa eest, mille ta on kõlbmatust kõlblikuks teinud, 60-kordset renti, kuna taluomanikud talusid wälja ostes maksid ainult 1½ marka rubla eest, kui talu obligatsioonidega koormatud olid, ja obligatsioonidega koormatud olid need pea wiimase ni saawad taluperemehed nende maade eest, millest nad ainult 1½ marka ühe kuldrubla eest maksid, 60-kordset renti. Nii ei wõi siin jällegi eksploateerimisest juttu olla. Ei wõi sugugi öelda, et väikemaapidajad taluperemehi sel teel eksploateerisid, nähtawasti aga tahetakse wiimaste poolt väikemaapidajaid eksploateerida. Seda tõendawad näited, mida ette toodi eelkõneleja poolt ja mida weel terve rea võiks ette tuua. Tean juhtumist, kus 100 ruutsülla eest 2.000 marka aastas renti nõuti. Need näited on

wäga kujukad pildid sellest, et talupere-meeste hulgas on tõesti eksploateerimise ilha kaswanud. Nüüd kus tahetakse nende ihadele tõket teha, püütakse seadust, mis seda eksploateerimist takistada tahab, kõigi abinõudega maha matta. Wäike-maapidajaid tahetakse orjadeks teha ajal, kus orjusest mingisugust juttu ei tohiks olla. Unustatakse ära, et need inimesed — wäikemaapidajad — kellele taluomanikud teoorjust tahawad peale sundida, on nende eneste wennad. Need inimesed ei ole sugugi Saksa- wõi Wenemaalt sisse rännanud, waid nad on kõik talukohtadelt neile wäikemaapidajate kohtadele läinud. Nad on sündinud nende taluomanikkude eneste hulgast, sest linnadest ei ole kunagi popse maale läinud. Kui taluomanikud ei taha sugulussidemeid tunnistada, ei taha teada, et need wäikemaapidajad, keda nad iga päew wälja tõsta tahaksid kohast, nende eneste wennad on, siis peab riigiwõim sundima kaaskodanikkudega vähemalt kui inimestega ümber käima. Riigiwõim peab siis wahele astuma, kui popse wäljatõstmine ähwardab, sest ka riiklikud huwid ei luba seda, et ühe osa kodanikkudega sarnaselt ümber käidaks. Ka wäikemaapidajad popsid on kõik Eesti kodanikud, ja põhiseaduse järele peab Eesti riik oma kodanikkudele kindlustama vähemalt eluaseme, ja see kahe wakamaa suurune maatükk ei ole sugugi rohkem kui eluase. Riik nõuab ka neilt kodanikkudelt, keda saatus asetanud talumaa serwale, et nemad peaksid poegi kaswatama ja neid isamaa kaitseks wälja saatma, kuid kui neil ei ole eluaset, kohta, kus nad oma kohust riigi wastu wõiksid täita, siis ei wõi nende käest mingit kohustetäitmist nõuda. Siin ei ole tegemist üksikutega, waid kümnete tuhandete inimestega, õieti 40—50 tuhandega. Riiklikust seisukohast wälja minnes ei ole see ükskõik, mis-sugune meeleolu walitseb nende kümnete tuhandete kodanikkude hulgas, kui käesolewa seaduse tagasilükkamisega luuakse seisukord, kus neid wõib iga silmapilk põlisest elukohast wälja tõsta, elukohast, kus nad sündinud ja kaswanud, kui neil ei ole kohta, kuhu minna. Selle wastu ei waidle wist keegi, et linnades on praegu niisugune seisukord, et tööwõimalusi ei jätku isegi linnainimestele, kaugeltki siis weel mitte neile, kes maalt tulewad. Nagu teada, on linnas tööpuudusega tegemist, räägitakse alati, et inimesi tuleks linnast maale saata. Kuid kui neid inimesi, wäikemaapidajaid, tahetakse oma eluasemest

lahti kiskuda, ära ajada, kuhu peawad nad siis minema ja mis peab neist saama? Mina arwan, palju otstarbekohasem oleks wäljatõstmise asemel abinõu, mida tuleks tarwilikuks tunnistada siis, kui popside-seadus arutamisele tuleb, nimelt neid wäikemaapidajaid popse elujõulisteks wäikekohapidajateks teha, igale popsikohale 10—15 tiinu juurde andes. Sellega wõiksim popsidele nende elu, töö ja teenistuswõimalused kindlustada. Sel teel wõiksim luua laialise kihi inimesi, kes oleksid täiesti riigitruud. Selle üle peaksid rõõmustama ka härrad paremal pool. (K. K o r n e l, rhw.: A g a t e i e?) Minu rõõmustamise üle wõite otsustada selle järgi, et ma ettepaneku teen popsidele maad juurde anda, kuna härrad paremalt poolt peaksid sarnase ettepanekuga esinema. Ma saaksin aru, kui kommunist sarnast juttu räägiks, kui siin täna paremalt tiwalt kõneldi, kommunist, kellel sihiks on riiki wõimalikult ruttu häwitada, aga kui räägitakse niisugust juttu kihtide esitajate poolt, kes tahawad riiki ja neid demokraatlikka põhimõtteid tunnustada, mille järgi kõigile kodanikkudele riigis nende elamiswõimalused peawad kindlustatama, siis ei saa mina niisugusest jutust aru. Ma usun, et Riigikogu enamus selles küsimuses riiklikule seisukohale suudab asuda ja ei tule wastu puhtisiklikkudest ja üksikute maapidajate omakasupüüdmiste seisukohast wälja minnes tehtud ettepanekule, ja loodan, et Riigikogu selle seaduse esimesel lugemisel wastu wõtab.

K. T a m m (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean ma tagasi tõrjuma süüdistuse ja kahtlustuse, mis härra Jõeäär Eesti taluperemeeste kohta ette tõi, nagu oleksid taluperemehed kurnajad. Sarnase wäite tõrjun kõigeenergilisemalt tagasi. Niipalju kui mina tähele olen pannud, (L. J o h a n s o n, sd.: Siis Teie ei ole midagi tähele pannud)... on Eesti põllumehed sellest määrusest, mis endine kubermangu kommissar Poska wälja kuulutanud, et töörenti ei tohi wõtta, kinni pidanud ja on raharendi alusel käidud. Aga mina wõin, härrad sotsiaaldemokraadid, teile üht seltsimeest nimetada, kes ise wabadik on, aga mõned kartuliwaod wälja annab just töö eest. Nii et olge lahked ärge süüdistage seal, kus süüdistada ei ole, waid waadake ise oma vähemaid wendi, kuidas need wahel toimetawad. (Hulgalised wahel h ü ü d e d.)

Juhataja J. Tõnisson: Palun haawawaid sõnu mitte tarwitada.

K. Tamm (põl.): Siis toodi ette arwusid kõik aeg popside kohta, mis saadud statistika keskbüroost, kuna käesolew seadus ei käi mitte ainult popside, waid ka paljude teiste maapidajate kohta. Härra Womm nähtawasti küll eksis, kui ta ütles, et popsisid olla 36 tuhat perekonda. Statistika keskbüroo andmetes on küll sarnane arw, aga härra Womm on selle nähtawasti walesti wälja lugenud. (M. Martna, sd.: Ei öelnud mitte perekondi, waid 36 tuhat inimest.) Popsikohti on statistika keskbüroo andmete järele 9.560. Sealsamas on aga kohe seletatud, et põllumajanduses tegewad on umbes $\frac{2}{3}$, 60—66% popsikohdade pidajatest. Teistel on kõiksugu muud tegewusalad, ühed on kaupmehed, teised töösturid, kalamehed jne. Seal on wäga mitmesuguste elukutsetega inimeste hulgas muidugi ka wäikseid ärimehi, kes wõib olla palju kawalamad on kui wanad põllumehed, ja kes end tüssata ei lase, waid mõnigi kord teisi tüssawad. Kõike seda arwesse wõttes peab imeks panema, et opereeritakse ainult popside kohta käiwate andmetega, kuna käesolew seaduseelnõu mitte ainult popsideküsimume kohta ei käi, waid muuseas ka harilikkude talude kohta. Siiski ei ole ette toodud andmeid, kuipalju renditalusid käesolewa seaduseelnõu alla käib. Et meie renditalusid, kellel 3—5 tiinu põldu, käesolewa seadusega arwesse wõtame, siis jääb täitsa tumedaks, kuipalju kohti meie käesolewa seaduse alla wiime; wõib olla tuleb 9.560 kohale weel 6 tuhat wõi palju rohkem juurde. Selle kohta ei ole seaduse esitajatel, samuti ka maakommisjonil, mingisuguseid andmeid.

Ei saa nende wäidetega nõus olla, mis härra Jõeäär ette tõi, et nüüd saawad 60-kordset renti kõik need taluperemehed, kellel rendilepingud popsidega 1925. aastal lõpewad. Mina seletasin juba ennemalt ja arwan, et seda kaunis selgelt tegin, aga härra Jõeäär'ile paistab see mitte küllalt selge olewat, et 1920. aastal anti teist korda rendilepingute pikendamise seadus wälja. Seal oli § 5 järgmise sisuga sees: (A. Jõeäär, sd.: Lugege § 2 p. a!) Ma seletasin, et need seadused on nagu lülid, mis keti sünnitawad. Üks juhatab teise peale jne. — § 5 kõlab muuseas järgmiselt: „Selle määruse § 1 nimetatud maa pikendatud lepingute järele

määratakse rent kindlaks rendileandja ja rendilewõtja wahel kokkuleppe teel“ — see kokkuleppe wabadus on rentniku kasuks liiasti piiratud — „misjuures rendilepingus ettenähtud rahalisi kohustusi, wälja arwatud awalikud maksud, lubatud on kõrgendada: a) kunni wiiekordse määrani, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a.; b) kunni kahekordse määrani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a.; d) kunni $1\frac{1}{2}$ -kordse määrani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1918. a. kuid enne 23. aprilli 1919. a.“ § 5 põhjal wõeti uuendusi ette ja tõsteti renti $1\frac{1}{2}$ -kordseks, 2-kordseks wõi paremal juhtumisel 5-kordseks. On juhtumisi, kus see uuendus maksma pandi ühe aasta peale, on aga ka juhtumisi, kus see maksma pandi kunni 1925. aastani. Nii hakati saama 100 kuldrubla asemel kas poolteistsada, 200 wõi 500 Eesti marka. Kui meie niisuguseid lepinguid 1925. a. pikendame, siis muutuks see põllumeeste eksploateerimiseks. Kui rendimäär on tõusnud kõigist $1\frac{1}{2}$ -, 2- wõi 5-kordseks, siis ei ole see ometi õiglane. Kui praegusesitatus seaduseelnõu waatame, siis on seal mitmel puhul öeldud, et renti tõstetakse 6-kordseks, wähest aga 18-kordseks ja isegi 24-kordseks, kuna käesolewa seaduse § 2 punkt a põhjal renti tõstetakse 60-kordseks, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a. Nii kui linnades loetakse 60-kordset määra liig madalaks, pean mina seda madalaks ka maa kohta. Iseäranis kui arwesse wõtta, et tihtipeale on mõned wakamaad ärimeeste käes, kellel wastawal maatükil wäga õitsew äri peal.

Üldiselt paistab nii, et tahetakse niisama kui üürilepingut linnades kõigi üürnikkude kohta maksma panna, rendilepingut maal kõigi rentnikkude kohta maksma panna. Linnades ollakse selle seisukohal, et üüriseadus tuleb ära kaotada, nii peaks püüdma seda põhimõtet ka maal teostada.

Kõigil neil põhjustel tõrjun kõik süüdistused ja kahtlustused täielikult tagasi, mis härra Jõeäär põllumeeste kohta ette tõi.

K. Tonkman (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Minu arusaamise järele maaliwad sotsiaaldemokraadid wäga heledates wärwides kujusid seinale ja need heledates wärwides maalitud kujud liiguwad nende silmade ees. Popsideküsimume täies ulatuses ei ole mitte niisugusel kujul olemas ega ka wäikekohtadepi-

dajaid — kui seda sotsiaaldemokraadid ette kujutawad. Kui sisuliselt waadata, kes kannatawad kõige rohkem selle seaduse all, siis ütlen mina. . . (J. Piiskar, is.: Härra Tonkman!) . . . Härra Piiskar, mina ei kannata selle all mitte, selleks olen mina juba ette warustunud ja teistkorda ennast sisse wedada enam ei lase. Sisuliselt waadates kannatawad selle seaduse all kõigerohkem just tegelikult wäiksemad kohapidajad. Kui statistilisi andmeid waatame, siis selgub, et kõigerohkem popse on nendele kohtadele asetatud, kus kohad 30—40 dessätiini suured on. Nüüd wõtate teie nende kohapidajate käest nende õigused ära ja annate need õigused kolmandatele isikutele naeruwäärse hinna eest. Ma toon näite Pärnu maakonnast Seli wallast, kus on kohad 30—40 dessätiini suured, ja misuguste üksikute kohtade peal kunni 7 popsi asub. Kas on 30-ne dessätiiniline koht suurkoht wõi suurtalul? Ei, see on wäiketalu ja niisugusel wäiksel talul on 7 popsi peal. Edasi toon ma näite oma kodukohast, see on Waikna wallast, seal on talukoht, mis 20 dessätiini suur ja sellel on 6 popsi. Kas on see talupidaja suurmaapidaja wõi on ta wäikemaapidaja? — Mina ütlen, see on wäikemaapidaja. Ja need 6 popsi maksawad selle seaduse järgi igaüks 300 marka renti, see on 6-e popsi pealt 1.800 marka renti aastas. Kas see on õige? Kelle seljast wõetakse siin kuub ära, eks ole see wäiketalu pidaja, kelle seljast kuub ära wõetakse ja selle selga antakse, kellel mingisugust õigust seda kuube kanda ei ole. Praegumaksuwate seaduste järgi nõutakse selle käest kõik naturaalkohustused ja maksud, kelle nime peale on koht kreposteeritud, tähendab selle käest, kes on nimeliselt krepostiraamatus talukoha omanik. Nimeline kohaomanik peab maanteed tegema, peab maksud maksma, ning kõik kohused täitma ja saab selle eest tegelikkude kohakasutajate käest 1.800 marka tagasi. Misugust ülekohut wõiks weel ette tuua, kui mitte niisugusel korral, aga siin tullakse ja öeldakse, et kuub wõetakse popsi seljast ära. Härra Jõeäär rääkis siin ja ütles, et meie oleme kõik ühed wennad ja siin peab selgus olema. Ma ütlen, oleme ka teises kohas wennad, näiteks tuleb warsti maanteede seadus arutamisele ja seal tahate teie, et jällegi üksi taluomanikud peaksid teed tegema naturaalkohustusena. Meie riigikodanikud tarwitawad ju kõik teid, ja nende hulgas ka härra

Jõeäär, sest et tema muidu Saaremaalt Tallinna ei saaks, kuna aga talupidajad peawad teed üksinda tegema. Waadake, nii kaugele on meil mindud ja siis räägitakse weel wendadest. Sellest seisukohast wälja minnes leian mina, et praegune wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus on täiesti ühekülgne ja on täiesti wäiketalu de eksploateerimisele wälja mindud. See ei ole aga mitte õige ja sellepärast tuleks see seadus tagasi lükata.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja **L. Johanson**: Kuna käesolew seadus ei lähe lahku eelmise aasta wastawast seadusest, ja et maakomisjon on selle põhjalikult läbi waadanud, siis pole mingisugust põhjust wastu wõtta härra Tonkman'i ettepanekut — see seadus tagasi lükata — samuti ka härra Tamm'e ettepanekut — see seadus I ja II lugemise wahel üldkommisjoni anda.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek käesolew eelnõu esimesel lugemisel tagasi lükata — eraldi hääletamisele ei tule, Riigikogu liikmed teewad hääletamisel ise wastawad järeldused. Hääletamisele tuleb ettepanek seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta, ja kui see on wastu wõetud, siis tuleb hääletamisele rkl. Tamm'e ettepanek — seaduseelnõu I ja II lugemise wahel üldkommisjoni anda. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Tamm'e ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 21 häält, wastu — 36, seega on ettepanek tagasi lükatud. Täiendawaks ettepanekuks on sõna aruandjal.

Aruandja **L. Johanson**: Kuna seadus kiire iseloomuga on, teen ettepaneku selle seaduse I ja II lugemise wahel kodukorras nõutawat waheaega mitte pidada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepaneku kohta on sõna rkl. Tamm'el.

K. Tamm (põl.): Ma leian, et siin on tarwis kaunis põhjalikka parandus-ettepanekuid teha ja seda seadust weel pikemalt kaaluda, millepärast ka waidlen selle ettepaneku wastu ja soowitan kolmepäewalisest waheajast I ja II lugemise wahel kinni pidada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek on tehtud kolmepäewalist waheaega I ja II lugemise wahel mitte pidada, kuna selle wastu on teine ettepanek tehtud, see tagasi lükata. Wiimane aga eraldi hääletamisele ei tule, Riigikogu liikmed teewad siin ise järelduse. Hääletamisele tuleb rkl. Johanson'i ettepanek-seaduseelnõu esimese ja teise lugemise wahel kolmepäewalisest waheajast mitte kinni pidada. (Hääletatakse.) Nähtaw enamuslega on ettepanek wastu wõetud.

3. Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse muutmise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja nähtaw enamuslega wõetakse wastu seaduseelnõu pealkiri.

Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse muutmise seadus.

Aruandja **A. Jõeäär** (loeb): § 1. Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse („Riigi Teataja“ nr. 1/2 — 1923. a.) § 1. jaotus „kohtunikud“ muudetakse järgmiselt:

1. Riigikohtu esimees	36.000 mrk.
2. Riigikohtu abiesimees, osakonna esimehed, kohtupalati wanem esimees	34.200 „
3. Riigikohtu liikmed ja prokuröör, kohtupalati prokuröör	32.400 „
4. Kohtupalati osakonna esimees	30.600 „
5. Kohtuministeriumi kodifikatsiooni osakonna juhataja, rahukogu esimehed	28.800 „
6. Riigikohtu abiprokuröör, kohtupalati liikmed, kohtuministeriumi kodifikatsiooni osakonna liikmed, rahukogu prokuröör	27.000 „
7. Rahukogu abiesimehed, kohtupalati abiprokuröör	25.200 „
8. Rahukogu abiprokuröör ja rahukogu alalised liikmed	23.400 „
9. Ekspertiis-kabineti juhataja ja tähtsamate asjade kohtu-uurijad	22.500 „

10. Rahukohtunikud, kohtu-uurijad, kohtupalati ekspertiis-kabineti juhataja abi	21.600 mrk.
11. Lisarahukohtunikud	18.000 „

Märkus: Käesolewas jaotuses ettenähtud kuupalkasid kõrgendatakse: neile, kes on teeninud selles jaotuses ettenähtud ametites, algades 1. jaanuarist 1919. a. vähemalt 3 aastat — kolmetuhande marga wõrra ja neile, kes vähemalt 6 aastat teeninud — kuuetuhande marga wõrra. Nimetatud aja hulka arwatakse ka teenistusaeg kohtuministrina wõi tema abina, sõjaringkonnakohtu esimehena wõi alalise liikmena, sõjawäe prokuröörina wõi selle abina.

Rahaminister **L. Sepp**: Austatud Riigikogu liikmed! Meie ametnikkude palgad on kõik vähemad kui tegeliku elu tarwidused seda nõuawad, sellepärast ei ole Wabariigi Walitsus kaugeltki mitte palkade tõstmise ja eriti kohtunikkude palkade tõstmise wastu, waid esitas oma poolt kohtunikkude palkade tõstmise kawa, selle peale waatamata, et teiste ametnikkude jaoks praegusel momendil weel mingisugust palgakõrgendamise kawa wõimalik esitada ei olnud. Sellega said kohtunikud teatawasse eriseisukorda seatud, mis kohtu tähtsa seisukoha poolest ka täitsa arusaadaw on. Siiski pean mina selle praeguse kawatsuse wastu, mis Riigikogu poolt II lugemisel wastu wõetud seadusega on ette nähtud, waidlema ja seda järgmistel asjaoludel. Kohtunikkude palk peab selle peale waatamata, et nende seisukoht eriline on, teatawas kooskõlas olema teiste ametnikkude palkadega, kes samuti väga tähtsatel kohtadel. Wõtame näiteks maksuinspektorid, kes väga crapooletud ja rippumatud peawad olema ja mingisuguse kõrwalise mõju alla sattuda ei tohi. Samuti tolli- ja tööinspektorid, kes ainult 13 tuhat kuus palka saawad. Kui kohtunikkude palgad sellel määral wastu wõetakse, nagu nad II lugemisel on läbi läinud, siis saaks see ebakooskõla õige suureks, ja karta on, et kui meie teiste ametnikkude palkasid reguleerima hakkame, et meie siis ikkagi ei suuda teatawat kooskõla saawutada. Ma ütlen, kohtunikudel peab ju suurem palk olema, aga teataw kooskõla peaks siiski olema. Kui kohtunikkude palkasid kawatsetakse kohaselt tõsta, ei suuda meie pärast mingisugust kooskõla enam jalule seada. Selletõttu oleksid täiesti õigusta-

tud etteheited teiste ametnikkude poolt, keda meie samaselt eesõigustada ei suuda.

Sellepärast panen mina ette, et riigi-ametnikkude ja -teenijate palgaseaduse muutmise seadus vastu võetakse sel kujul, nagu see rahaasjanduse komisjoni poolt ette pandud ja välja jätta kõik parandused, mis sellele seadusele rkl. Jõeäär'i poolt II lugemisel on esitatud ja Riigikogu poolt vastu võetud. Mina esitan selle seaduse 1. ja 2. paragrahvi sel kujul, nagu nad rahaasjanduse komisjoni poolt ette pandud olid. Edasi nõuan mina, et Wabariigi Walitsuse ettepanek kodukorra järele komisjoni antaks selle ettepaneku läbiwaatamiseks.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kodukorra § 52. põhjal on Wabariigi Walitsuse esitajal õigus nõuda, et parandus läbiwaatamiseks komisjoni antaks. Seadus oli rahaasjanduse komisjonis arutamisel, ja iseenesest mõista, et ta tagasi läheb sissamasse. (Rahaminister L. Sepp: Jah!) Wabariigi Walitsuse nõudmisel läheb seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni tagasi.

4. Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse muutmise seadus — III lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkirija tekst.

Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse muutmise seadus.

Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse („Riigi Teataja“ nr. 113 — 1921. a. ja nr. 43 — 1923. a.) § 10-da I liigi punktid a, b ja c muudetakse järgmiselt:

a) I—III astme palgasaajaile tsiivil-ametnikkudele, wabapalgalistele teenijatele, ohwitseridele, sõjawäeametnikkudele ja arstidele ning 1.—7. astme palgasaajaile kohtunikkudele 800 mrk.

b) IV—I astme palgasaajaile tsiivil-ametnikkudele, wabapalgalistele teenijatele, ohwitseridele, sõjawäeametnikkudele ja arstidele ning 8.—11. astme palgasaajaile kohtunikkudele 500 mrk.

Punkt c lõpusõnad: „ning 8.—14. astme palgasaajaile kohtunikkudele“ maksuwueta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud.

5. Kohtumaksude ja -kulude seaduse muutmise ja täiendamise seadus — III lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkiri ja I, II ning III osa.

Kohtumaksude ja -kulude seaduse muutmise ja täiendamise seadus.

I.

Tsiivil kohtupidamise seadust muudetakse ja täiendatakse järgmiselt:

§ 200^a p. 2 maksuwueta.

§ 844. Palwekirjade, nende lisade ja muude paberite pealt, mis antakse kohtutele, kohtu esimeestele või liigetele, kinnistusosakondadele, prokurööridele ning kohtupristawitele, samuti ka nende poolt väljaantawate täitmislehtede, ärakirjade, teatiste ja teiste sarnaste paberite pealt võetakse tempelmaksu: rahukohtunikude juures ja rahukogudes, kui teise astme kohtutes, 30 marka poogna pealt ja rahukogudes, kui esimese astme kohtutes, kinnistusosakondades, kohtupalatis ja Riigikohtus 60 marka poogna pealt. Ärakirjad wastaspoolele on tempelmaksust wabad.

Märkus. Palwekirja lisade ja muude paberite pealt, mis käiwad tempelmaksustamise alla üldise tempelmaksu seaduse järele või mis on tempelmaksust üldse wabastatud wastawate seaduste alusel, nende esitamise puhul kohtusse tempelmaksu käesolewa paragrahvi järele ei võeta.

§ 848¹. Kohtulõiwu võetakse ka tsiivilnõudmistes, mis süüteo asjus esitatud, tsiivil kohtupidamise seaduse §§ 848, 200⁷, 880 ja 888 alustel, kusjuures tsiivilnõudjal on igal tingimisel waesuseõigus.

§ 848². Tulewase nõudmise kindlustamise palwe pealt (§ 1824-ja järgmised) võetakse § 848 ettenähtud kohtulõiwu pooles suuruses, mis nõudmise esitamise korral kohtulõiwu maksmisel arwesse võetakse.

II.

Kriminaal kohtupidamise seadust muudetakse ja täiendatakse järgmiselt:

§ 194. Kohtukulud pannakse: 1) era-süüdistaja peale, kui süüalune õigeks mõistetakse, või 2) süüaluse peale, kui teda süüdi mõistetakse, 3) asjas, mis lõpetatakse poolte kokkuleppe alusel, mõlema poole peale ühesuurustes osades.

§ 977¹. Kohtukulud pannakse: 1) era-süüdistaja peale, kui süüalune õigeks mõistetakse, või 2) süüaluse peale, kui teda süüdi mõistetakse, 3) asjas, mis lõpetatakse poolte kokkuleppe alusel, mõlema poole peale ühesuurustes osades.

III.

Kriminaal kohus paneb oma otsuses iga süüdlaseks mõistetud kaebealusele, eraldi muudest kohtukuludest, veel iseraliku kohtumaksu peale, asjaoludele vastavas suuruses järgmisel määral: a) asjus, mis I astmes rahukohtunikule alluvad, 200 kunni 1000 margani, mõlemas astmes eraldi; b) asjus, mis I astmes rahukogule alluvad, 500 kunni 10.000 margani, mõlemas astmes eraldi.

Juhataja **J. Tõnisson**: Asun lõpuhäätamisele. (Häätetakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu lõpuhäätamisel vastu võetud.

6. Üldkommissjoni esitis maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse arutamiseks määratud tähtaja pikendamise kohta.

Seal ei ole midagi parata, eelnõu on nii võrd keeruline, et ta palju aega nõuab. (Wahelhüüe: Kui võrd pikendada.) Üheks nädalaks. (Wahelhüüe: Aga eelarwe?) Kui eelarwe arutamisele tuleb, jääb siiski loodetawasti üks või kaks õhtut aega, mil komisjon seaduseelnõu võiks lõpulikult läbi arutada. Kui ta aga seda ei jõuaks, siis võib ju tähtaega pärast veel pikendada. Üldse oleks parem, kui tähtaeg wabaks jäetaks.

Juhataja **J. Tõnisson**: Üldkommissjoni poolt on esitis, pikendada üldkom-

missjonile maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse arutamiseks määratud tähtaega kunni 3. aprillini 1925. a. (Häätetakse.) Nähtawa enamusega on esitis vastu võetud.

**7. Eesti wabariigi kulude ja tulude L. Sepp: Wäga aus-
— II lugemisel.**

Rahaminister L. Sepp: Wäga aus-
tatud härrad Riigi-
kogu liikmed! Eel-
arwe-kõnes tähenda-
sin juba, et walitsusel oli kawatsus riigi celarwet tasakaalu wiia. Peab ütlemä, et sel ajal näis see wõrdlemisi kerge ülesanne olewat, kuid hiljem selgus, et seal tõsiseid raskusi ette tuli. Tuli terve rida uusi kulusid ilmsiks, mida tingimata oli tarwis teha ühenduses poliitilise momendi ja majandusliku seisukorraga. Nii tuli sisekaitse alal kaitsepolitsei, kui ka wälispolitsei suurendamise ettepanekuid teha, wäliskaitse alal tagawarasid täiendada, osalt olime tagawarad ära tarwitunud, neid mitte täiendanud, ja need täiendused tulid nüüd ette wõtta. Siis tuli teedeministeeriumil wäga tähtsaid ülesandeid juurde. Tuli osta jääwagunid, mis meie suurenewa wõiekspordi juures tarwilik, teiseks tuli osta platworme ja kolmandaks otsustati tunnel ehitada linna Pelgulinnaga ühendamiseks. Ühenduses wiimase kulguga tuli juurde veel uusi kulusid, mis tööpuudusega ühenduses. Anti otsekohe krediiti juurde töö-hoolekandeministeeriumile, — mina isiklikult olin sisuliselt selle krediidi vastu, kuid parata ei olnud midagi, sest tööpuudus oli wäga suur. Ühest küljest tuli inimestele tööd muretseda, ja teisest küljest olid alatud suured kapitaaltööd, mis lõpule tulid wiia, kui mitte ei soowitud, et sinna sissemahutatud raha oleks kaotsi läinud. Nii tuli lisa-eelarwega juurde nõuda umbes 450 miljonit marka, mis wäga raske oli katta, silmas pidades, et meie tulud juba küllalt pingutatud. Sellepeale waatamata on walitsus kindlal arwamisel, et eelarwe tasakaal ei ole mitte üks soowitaw nähtus, siht, mille poole peaksime püüdma, waid see on paratamatus. Meil peab eelarwe tasakaalus olema, waatamata selle peale, et suuri kulusid on kawatsetud. Käesolewal aastal ei ole see teisiti võimalik. Eelmistel aastatel oli tulu tagasihoidlikumalt kalkuleeritud sellepärast, et ei teatud täpselt, kuipalju sisse wõib tulla, see on ühelt poolt ja teiselt poolt oli meil sel ajal majanduslik tõus, tekkisid uued ärid, mille tagajärjel ka riigile palju roh-

kem maksu sisse tuli, 1922. aastal isegi üle 1½ miljardi rohkem.

Käesolewal aastal ei ole väljawaated nii head. Tulude aruandja rkl. Kornel tähendas juba ühtlustamise komisjonis, et käesolewa eelarwe tulud on kunni viimase wõimaluseni välja kalkuleeritud, ja mina arwan, et üksikud tulusummad sel määral sisse ei tule, nagu Riigikogu komisjon nad üles wõtnud. Wõtame näiteks metsatulu, seal on määratud, et 40 miljonit peab sisse tulema kütteinete keskkomiteelt. Kütteinete keskkomitee kuulub kaubandus-tööstusministeeriumi alla, mida mina ajutiselt juhin, ja seal selgus, et keskkomitee saab maksta oma wõlga metsade-peawalitsusele ainult sel juhtumisel, kui teised riigiasutused oma wõlga keskkomiteele maksta saavad. Teiste riigiasutuste kohta ei ole aga ette nähtud, et nad oma wõlga maksta saaksid.

Peale selle on tempelmaksudes kalkuleeritud summa sisse, mis minu arwates õiglane ei ole. Samuti on rehkendatud raudteeliikumise suurenemisega, kuid mina arwan, et tariifide suurendamine mitte liikumise suurenemise, waid wähenemise kaasa toob. Teisest küljest annan siiski järele, et on üksikuid summasid olemas, mis rohkem wõivad sisse tuua, kui eelarwes ette nähtud. Täna näiteks läks läbi kohtulõiwude tõstmise seadus, mille tõttu sissetulekusumma sel alal kindlasti suurem on, kui eelarwes ette nähtud. Mina isiklikult olen arwamisel, et need summad, mis liigselt kalkuleeritud, waevalt kaetakse neist summadest, mis vähem kalkuleeritud. Üldine summa wast ehk enam-wähem wastab sellele summale, mis loodetakse tulude näol kokku saada, ja sellepärast soowitan, et teisel lugemisel üksikute tulusummade tõstmist ette ei panda. Kui seda teha ei kawatseta, siis ei kawatse ka mina üksikute tulusummade parandamist ja rewideerimist ette wõtta, waid loodan, et kogusummas need tulud ehk siiski sisse tulewad. Kuna tuludest suuremaid summasid väljaminekute katteks wõtta ei ole, siis oleks teine väljawaade — välislaenu abil riigi väljaminekuid katta. Kuid selleks välislaenu saada, on enam kui lootusetu. Kui meie ei taha inflatsiooni peale üle minna rahamärkide trükkimises, mis enesega väga raskeid tagajärgi kaasa tooks, siis on paratamatu, et peame riigi eelarwe käesolewal aastal tasakaalu wiima.

Teiseks lugemiseks komisjoni poolt ettepanud eelarwe lõpeb 140-miljonilise

puudujäägiga. Siin tähendati wahele rkl. Johanson poolt, et walitsus on ise süüdi, tema on esitanud liialdatud tulu kawatsused, uusi kulusid jne. Mina arwan, et selles süüdi on osalt ka komisjon oma natukene optimistliku kalkuleerimisega. Ta on tahtnud kõik kawatsused, näiteks raudteede ja koolimajade ehitamiste alal, täiel määral ette wõtta, sel määral, nagu meie seda oma roosilisel majandusaastal, 1922. aastal ette kawatsesime. Lõppudelõpuks ei ole see tähtis, kes seal süüdi on, waid tagajärg, ja et praegune eelarwe tasakaalus ei ole, waid lõpeb 140-miljonilise puudujäägiga. Tähendasin juba komisjonis, et mina eelarwe teisel lugemisel Wabariigi Walitsuse nimel üksikute punktide kohta ettepanekutega tulen. Ühelt poolt on need lihtsad eelarwe täiendusettepanekud. Nimelt on teedeministeeriumi poolt üks ettepanek kulude suurendamiseks, et Riia telefonisele ülewõetud waranduste eest ära maksta 4 miljonit marka. Teine on lisakulu töö-hoolekandeministeeriumile, millega tahetakse toetust anda töölistemaja ehitamiseks 5 miljonit marka. Nii et kulude alal oleks lisaettepanekuid 9 miljoni marga suuruses.

Wastawalt sellele summale kawatseb Wabariigi Walitsus teha ka lisaettepanekuid tulude suurendamiseks, nimelt waranduste müügist. On kawatus sõjawäe tagawarasid, nagu wana rauda jne. rohkem realiseerida. Kuid ülejäänud puudujäägi katmist tuleb teostada puhtkärpimise teel. Oleme püüdnud walitsuses teha sarnaseid ettepanekuid, mis ei ole olulise tähtsusega. Kõigepealt on ettepanek wähendada rahaministeeriumi kulude eelarwet 5 miljoni marga wõrra laenude kursoriwahe krediidisumma arwel. Teine ettepanek on, wähendada haridusministeeriumi kulude eelarwet. Petseri gümnaasiumi ehitamise arwel. Siin on seletuskirjas, mis walitsuse poolt sisse antud, üks eksitus juhtunud. Nimelt on öeldud, et käesolewal aastal ehitus edasi lükatakse, mis õige ei ole, waid ehitusega, mis 10 miljonit maksma läheb, hakatakse kohe peale. On ainult arwatud, et tänawu ei jõuta kogusummat ära tarwitada, meie ei saaks ehitusettewõtjale kõike summat välja maksta, nii et olemasolewast krediidist käesolewal aastal jätkuks.

Edasi on wähendatud arsenaali tagawarakapitaali 5 miljonit marka. Siis on wähendatud piimasaaduste laenu 15 miljonit marka, see on arwatud summa, mida riigi poolt anda kawatsetakse piimatali-

tustele sisseseadete wäljamaalt sissetoomiseks. Selle asemel kawatsetakse wäliskauba laenusid suurendada ja seda summat teisel teel põllumajandusele anda.

Lõpuks, et tasakaalu saada, kawatses Wabariigi Walitsus ettepaneku teha wähendada raudtee ehitussummat 94 miljoni pealt 50 miljoni peale, seega wähendada 44 miljoni wõrra. Seega oleks 75 miljoni wõrra kulusid kärbitud, nii et jääks puudujääk 70 miljonit. Selle 70 miljoni puudujäägi katmiseks on Wabariigi Walitsus seaduseelnõud uute maksude jaoks Riigikogule esitanud. Ja kui need maksuseadused wastu wõetakse, siis kaetakse ka see 70 miljonit. Kui need seadused aga mitte wastu ei wõeta, siis on Wabariigi Walitsus paratamata sunnitud wastawaid kulusid kinni pidama, ja ma arwan, et õiglane on, et maamaksule oleks wastaw kulu — maaparanduse laen, ja linna kiniswarade maksule — linna elukorterite ehituslaen. Kui need maksud Riigikogus läbi ei peaks minema, siis saaksid wastawates summades maaparanduse ja ehituskorterite laenuid wähem wälja antud.

Nii oleks nende ettepanekute tagajärjel, mida Wabariigi Walitsus kawatseb eelarwe üksikute punktide juures teha, eelarwe tegelikult täiesti tasakaalus.

Kuna waewalt loota on, et II lugemisel suudetakse otsstarbekohaselt teisi parandusi teha, wähemalt samas ulatuses, siis pöörab Wabariigi Walitsus kõigetõsisema soowiawaldusega Riigikogu poole, et tähendatud ettepanekud wastawates punktides Riigikogu poolt wastu wõetaks. Mitmed Wabariigi Walitsuse ja tema esitajate ettepanekud, mis wähendamise sihis on tehtud, on komisjonis maha hääletatud. Eile näiteks wõeti wastu II lugemisel palgaseadus suuremal kujul, kui Wabariigi Walitsus seda oli esitanud, ja suuremal kujul, kui seda rahaasjanduse komisjon oli esitanud. Kui niisugused üksikud nähtused korduwad, siis tundub Wabariigi Walitsusele, nagu tekiks jälle Riigikogus sarnane meeoleu, kus kõiki kawatsusi tehakse, kulusid määratakse, küsimata sellest, kas summased ja sissetulekuid olemas on wõi mitte. Ma pean Wabariigi Walitsuse nimel teatama, et kui niisugune meeoleu olemas on, siis on see wäga kardetaw, sest meie majanduslik tasakaal ei ole weel küllalt kindel ja nõuab terwet enesepiiramist. Kui aga sarnane meeoleu tõesti tekiks, wõib olla, et see eksiarwamine on, kui sarnased üksikud hääletamised, nagu siin on olnud pal-

gaseaduse alal jne., edasi kestawad, ja eelarwe selle tagajärjel puudujäägiga wastu wõetakse, siis pean küll ütlima, et walitsusel oleks wõimatu sarnase eelarwe täitmist oma peale wõtta. Sellepärast soowitan weel kord, et eelarwe II ja III lugemisel kõik nimetatud parandus-ettepanekud wastu wõetaks, mida Wabariigi Walitsus oma poolt on teinud.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu on ligi kaks tundi töötanud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 11.55 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 12.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar.**

Juhataja A. Jürman: Riigikogu koosolek kestab edasi.

Riigi 1925. a. eelarwe ühtlustamise komisjoni aruandja **K. Kornel** (loeb): „Eesti wabariigi kulu- ja tulude eelarwe 1925. aastaks.“

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewal aastal arutasime riigi eelarwet uue korra järele, ja sellepärast on wististi arusaadaw, kui mina peale hakkas selle uue korra ülewaatega.

Uue korra järele loodi otsekohe Riigikogu poolt walitud komisjonid, kes wastawate ministeriumide eelarweid arutasid ja peale selle loodi weel ühtlustamise komisjon. Nähtawasti selle nimega taheti seda ära öelda, et ühtlustamise komisjon pidi see orgaan olema, kes üksikute eelarwe-komisjonide eelarweid ühtlustaks, et mitte ei esitataks Riigikogule kaheksa üksikut eelarwet, waid ühtlane eelarwe kogu wabariigi jaoks. Ühtlustamise komisjoni ajast, kulus aga palju aega selle peale ära, et selgusele jõuda, mis ühtlustamise komisjoni kompetentsi kuulub. Riigikogu walis komisjoni, aga kompetentsi ära ei määranud, pärast arutas seda wanemate kogu ja lõpude-lõpuks tehti komisjonile enesele ülesandeks ära määrata, mis õieti tema kompetents on. Komisjon tegi seda ja luges 6 punktis üles, mis tema wõimkonda kuulub. Huwitawal kombel aratas see kompetentsi kawa wäga palju waidlust. Leiti, et sellega rikutakse üksikute komisjonide eesõigust ja wõib olla takista-

takse neid nende töös. Kuid ühtlustamise komisjonil enesel oli sõrdlemisi vähe tööd, ja väga palju aega, nagu ma juba tähendasin, kulus selle peale ära, et kompetentsi ära määrata.

Et mitte enam pikemalt selle küsimuse juures peatada, pean tähendama, et ühtlustamise komisjoni ülesanded olid järgmised: ühtlustamise komisjon pidi otsustama neid vähendusküsimusi, millega Wabariigi Walitsus nõus ei olnud. Seega pidi tema olema Wabariigi Walitsusele appellatsioonide instantsiks. Peale selle pidi ühtlustamise komisjon läbi arutama kõik suurendus-ettepanekud ja looma ühtlased tarwituskorrad. Peale selle kuulus komisjoni ülesandesse seletuskirjade kokkuvõtmine. Need on õieti kõik need peapunktid, ja kui komisjoni enese tegewust jälgida, siis võib ära märkida 4—5 küsimust, mis seal lahendusel olid.

Üks esimestest küsimustest mis arutamisele tuli, oli liikumisabinõude küsimus, üks wana küsimus, nimelt autodeküsimus. See aasta kaaluti teda ja saadi suuremaid tagajärgi kätte, kui seda waremalt on kätte saadud, nimelt otsustati ministereeriumide keskasutustes autod ära kaotada, välja arwatud mõned üksikud autod, ja peale selle ka üksikute ametkondade omad. Ühenduses selle küsimusega kalkuleeriti ministereeriumide keskasutuste eelarwetesesse wastawad summad sõiduraha näol.

Teine küsimus, mis komisjonis ligemat kaalumist leidis, oli koosseisude kokkutõmbamise küsimus. Selleks kujundati wastaw alamkomisjon. Algatus tuli sise-ministereeriumi komisjonilt, kes arwemetnikkude arwu 5 wõrra vähendas, olles arwamisel, et sel teel ametasutust saab sundida arwepidamist lihtsustama, mis võimaldaks tööjõu vähendamist.

Ühtlustamise komisjon leidis, et käesolewa eelarwe juures koosseisude vähendamist suuremal määral läbi wiia ei saa, waid selle küsimuse energilisemaks lahendamiseks tuleks luua Riigikogu ja walitsuse waheline komisjon. Selle komisjoni loomisele waidles walitsuse esitaja wastu, kuid siiski wõeti see soowiawaldus wastu. Ma pean tähendama, et kaalumata jäi selle komisjoni wormiline külg. Harilikult on Riigikogu komisjonid need, kes walitsusele juhtnõore annawad. Kui aga komisjon on kujundatud mõlemast poolest, võib päewakorra le kerkida prestiishi küsimus.

Peale selle lahendas komisjon 70 miljoni marga saatuse, mis oli määratud ametnikkudele lisatasuks. Wabariigi Walitsus oli seisukohale asunud, et see summa kantakse proportsionaalselt ametasutuste palgasummadele wastawa ametasutuste palga arwele ja kawatses seda järgmiselt kasutada: kunni $\frac{1}{3}$ palgaastmete reguleerimiseks ja $\frac{2}{3}$ lisatasuks endisel alusel.

Kui see lisatasu küsimus kerkis rahaministereeriumi komisjonis päewakorra le, jõuti otsusele, et see wiis wahest kõige otstarbekohasem ja soowitawam ei ole; ühtlasi ei olnud komisjonil mitte seda kindlust, et see küsimus igas komisjonis ühtemoodi otsustataks. Sellepärast anti see küsimus ühtlustamise komisjoni ja seal otsustati see küsimus järgmiselt: summa kanti rahaministereeriumi eelarwesse ja tema tarwitamine kujunes wastawa eriseaduse järele, mis Wabariigi Walitsus Riigikogule esitab.

Peale nende küsimuste tulid komisjonis ka mõnesugused vähemad ühtlustamisküsimused arutamisele, samuti tulid lahendamisele küsimused, mille kohta hääled komisjonis pooleks olid läinud. See oli peajoontes kõik.

Kui nüüd küsime, missugune see uus arutamiskiis on, kas hea wõi halb, siis üldiselt tahaksin ma ainult ühte öelda, et praeguse eelarwe arutamise halb külg on olnud see, et tema juures on terve Riigikogu rakendatud eelarwe-tööle ja selle all kannatawad teiste komisjonide tööd. See on õieti peapuudus, minu arwamise järele, ja seda arwamist pooldawad wist ka paljud teised Riigikogu liikmed. Meie peaksime maksma panema niisuguse eelarwe arutamise korra, mis võimaldaks eelarwe arutamise ajal ka teiste komisjonide tööd. Sarnane kord, kus terve rahwaesitus arutab riigi eelarwet, võib hea olla mõnes wanas riigis, kus eelarwe arutamine rahwaesituse peatöö on ja kus uusi seadusi väga vähe välja antakse. Meie juures aga, kus meil seadusi tuleb väga palju anda ja väga elulisi seadusi oleme sunnitud edasi lükkama, ei ole sarnane arutamise kord mitte hea.

Mina ei taha selle küsimuse juures sel aastal pikemalt peatada, tegin seda läinud aastal ja ei taha seda korrata, mis siis ütlesin, seda enam, et meie nii-kui-nii peame selle küsimuse läbi waidlema selle aasta jooksul, sest üldkomisjoni on Riigikogu juhatus poolt antud eelarwe-seadus.

Arwesse wõttes weel seda, et ühtlustamise komisjoni ülesanne on seletuskirjade kokkuwõtmine, tahaksin üldist kokkuwõtet esitada kogu eelarwe kohta. Peab ütleva, et ka seletuskirjade kokkuwõtmine sündis ühtlustamise komisjoni poolt puhtmeaaniliselt, kusjuures üksikute komisjonide seletuskirjad läksid otseteed trüki ja ainult summad wõeti ühtlustamise komisjoni poolt kokku.

Peab ütleva, et härra rahaminister on tänuväärt kombel juba eelarwe lõpukokkuwõtte juures peatanud ja sellejuures mõned arwustawad jooned Riigikogu eelarwe-komisjoni tegewuse kohta esile toonud. Et tulude osa eraldi arutamisele tuleb, siis ei peata ma selle juures lähemalt, aga et see küsimus härra rahaministri poolt juba algatatud on, siis ei saa ma sellest ka täitsa mööda minna.

Lõpukokkuwõttes esitas Wabariigi Walitsus esialgu korralisi kulusid 6.045.894 marka ja pärast tuli täiendus, mis tegi wälja 356.840.260 marka. Peale selle tuli korraliste kulude wähenemus 257.542.500 marka, nii et Wabariigi Walitsuse poolt on nõutud 6.145.191.760 marka. Siin on Riigikogu kärpinud ja määranud 6.090.197.200 marka. Ümmarguselt on Riigikogu wähendanud korralisi kulusid 55 miljoni wõrra.

Erakorralisi kulusid on Wabariigi Walitsus esialgu nõudnud — mina arwan, et teie selgema pildi saate, kui ainult miljoniid nimetan; sest miljoniid kõrwal ei ütle tuhanded ja sajad kuigi palju, niisiis, walitsus on erakorralisi kulusid nõudnud 927 miljonit marka. Täiendus-eelarwes on suurendusi 269 miljonit marka ja wähendusi 122 miljonit marka, kokku 1.074 miljonit marka. Riigikogu on aga siin suurendanud ja on rohkem üles wõtnud, kui Wabariigi Walitsus nõudis ümmarguselt umbes 90 miljonit marka.

Operatsioonifondid tegid walitsuse esialgses esitises wälja 319 miljonit ja pärast tuli lisa 75 miljonit suurendusi ja 55 miljonit wähendusi, kokku nõuti 339 miljonit, Riigikogu on aga siin 15 miljoni wõrra suurendanud ja on wastu wõtnud 354 miljonit. Lõpukokkuwõttes kujuneks eelarwe järgmiselt. Wabariigi Walitsuse esialgne nõudmine oli 7.293 miljonit, pärast ühes muudatustega — 7.559 miljonit. Riigikogu aga wõttis wastu eelarwe 7.607 miljoni suuruses, nii siis suurendas 48 miljoni marga wõrra.

Siis puudujäägi küsimus. Eelmise walitsuse poolt oli eelarwes puudujääki ette

nähtud 232 miljonit, mida kawatseti katta krediitoperatsioonidega. Pärast aga täienduste ja paranduste esitamise tagajärjel on puudujääk komisjoni kokkuwõtte järele kujunenud 140 miljoni marga suuruseks. See puudujääk wõib Riigikogus weel 40 miljoni wõrra suureneda, kui ta metsade tulude hindamisel täiendus-ettepaneku 40-miljoni suuruses jaatawalt otsustab. Selle küsimuse otsustamisel läksid komisjonis hääled pooleks. Metsatulude suurendamise wastu waidles härra rahaminister, sest tema arwates ei ole metsaasjandusest niipalju tulu loota. Mina julgen oletada, et arwesse wõttes härra rahaministri tõsist hoiatust, Riigikogu 40 miljonit marka puudujäägile juurde ei lisa.

Rahaminister tahtis, et eelarwe-komisjon eelarwe ilma puudujäägita Riigikogule ette paneks ja sellepärast käidi rahaministeeriumi esitajate poolt just rahaministeeriumi eelarwe-komisjonile peale, et seal kalkuleeritaks tulude sisse esitatud uute maksude loodetawad sissetulekud. Komisjon leidis, et see õige tee ei ole, sellepärast et maksuseaduste saatus on alles teadmata. Peale selle ei olnud ka weel teada, kuidas eelarwe lõputulemuses wälja kujuneb. On ju selge, et meie oma eelarwe iseloomu juures, mida ma läinud aastal lähemalt analüseerin, selle juures ma enam pikemalt ei peata, kuna seda ka eelarwe-kõnedes toonitatud on, — oleme sunnitud loowatele rahwamajanduse aladele kapitaale investeerima eelarwe-korras ja järelikult ei ole meie maksukoormatus mitte kerge. Oleks kahtlemata wäga hea olnud, kui kärpimiste wõi tulude ümberkalkuleerimise teel oleks wõidud eelarwet tasakaalu wiia, ilma et oleksime sunnitud uusi makse peale panema. Sellest seisukohast wälja minnes ei saanud rahaministeeriumi eelarwe-komisjon neid tulusid ise sisse kalkuleerida, mis uute maksuseadustega tahetakse kätte saada. Härra rahaminister peatas ise ligemalt selle juures, kuidas walitsus kawatseb puudujääki katta ja lubas wastawate ministeeriumide juures mõnesuguseid muudatusi ette wõtta. Need muudatused tabawad kuluosas ainult 3—4 punkti. Kuid samadel põhjustel kui komisjon, ei saa ka Riigikogu uutest maksudest loodetawaid tulusid eelarwesse sisse kalkuleerida, waid see osa tuleb puudujäägina wastu wõtta ja seletuskirja wastaw soowiawaldus sisse wõtta, et Riigikogu maksude suurendamist soowitawaks peab.

Härra rahaminister peatas ka selle juures, kuidas komisjon tulupid kalkuleerinud, ja leidis, et seal tulud kunni viimase võimaluseni arvesse on võetud. Mina ei salga, et rahaministeeriumi komisjon kalkuleeris tulupid sel aastal suure hoolega ja igatahes sarnase tagajärjega, mida warem eelarwe arutamise juures nähtud ei ole. Aga kõigi nende tulude suureduste vastu lõppude-lõpuks ei waielnud ka walitsuse esitajad. Mõne üksiku punkti kohta awaldasid nad küll arwamist, et wäga võimalik on, et niipalju sisse ei tule kui loodetakse, aga et otsustawalt oleks protesteeritud, sarnast juhtumist ma ei mäleta. Tean küll ühe juhtumise, nimelt tubaka aktsiisi alal, kus tõesti komisjonile suudeti selgeks teha, et siin 25-miljoniline puudujääk ette näha, wõrreldes sellega, mis walitsus ise oli kalkuleerinud. Ja seal andsime järele, ning kustutati 25 miljonit marka. Nii et minule tundus küll, et tulupid kalkuleerides on püütud nii kalkuleerida, nagu sissetulekud wälja wõiksid kujuneda. Ei saa öelda, et seal oleks kerge käega talitatud. Nii mõnegi summa juures on ametkondade esitajate arwamisi tõsiselt kaalutud. Eriti toonitas härra rahaminister ühte wäikest suurendust, nimelt raudtee sissetulekute alal raudtee sõidupiletite müüki, ja ütles, et tariifide kõrgendamine tulu suurendamist ei anna, waid ennem vähendamist. Siin on wististi küll wäikene eksitus, sest harilikult näitab arwustik igal maal, ja on seda ka meil näidanud, et raudtee tariifide kõrgendamisel esialgu kahtlemata sissetulekud wähenewad. Aga mõne kuu pärast on raudtee tarwitamine jälle endine... (M. Martna, sd.: Mitte ikka!) Suuremalt jaolt ikka. Aga see summa, mille pärast komisjonis waidlus oli, tegi kõigist 6 miljonit wälja. Selle summa kohta arwasid just raudteede esitajad, et mingisugust kahtlust ei ole, et ka see juurdelisatud 6 miljonit kindlasti sisse tuleb.

Lõpukokkuwõttes pean ühte ütleva, et Riigikogu liigetele wististi silma paisis, et ühtlustamise komisjon teatawal määral on suutnud ühtlustada. Praeguse korra juures ei ole ühtlustamise komisjonil kui sarnasel võimalik olnud üksikute ministeeriumide eelarwesse üksikasjalisemalt süweneda, ja järelikult peab põhjalikuma seletuse andmine jääma iga wastawa ministeeriumi kohta wastawa ministeeriumi aruandja hooleks.

Lõpuks oleks minul weel paar paran-

dust teha. Eelarwe paljundamise juures on wälja jäänud kaks soowiawaldust, mida ma siin ette kannan. Esimene soowiawaldus:

„Riigikogu awaldab soowi, et asjaajamise korra lihtsustamiseks, walitsemise süsteemi ümberkorraldamiseks ja ametnikkude koosseisude vähendamiseks loodaks komisjon, mis koosneks Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse esitajatest.“

Teine soowiawaldus: „Riigikogu awaldab soowi, et Wabariigi Walitsus tõsist tähelpanu pööraks sõjaministeeriumi komisjonilise asjaajamise süsteemi kiirema muutmise peale, võimalikkudel kordadel neid muutusi ka osaliselt ette wõttes, ootamata wastawate seaduste üldmuutmist wõi täies ulatuses ümbertöötamist.“

Juhataja **A. Jürman**: Asun pealkirja hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri vastu wõetud.

I eelarwe-komisjoni kaasaruandja **T. Kalbus** (loeb): „Kulud. Korralised kulud. Riigikogu.“ (Waata lisa nr. 3 weerg 1.)

§ 4. kohta tuleks nii palju tähendada, et see paragrahw on esitatud Riigikogule kahes wariandis. Nimelt läksid ühtlustamise komisjonis hääled pooleks, 6 häält oli poolt ja 6 — vastu. Toetada üht wõi teist warianti mina kui aruandja sel juhtumisel ei saa, aga ma juhiksin Riigikogu liigete tähelpanu järgmise asjaolu peale. Ühtlustamise komisjonis olin mina ka aruandjaks ja tõin täpseid arwusid ette selle kohta, kui palju Riigikogu esitus 1925. a. riigilt kulusid nõuab, sest meil tuleb tänawu aasta oma esitus saata naaberriikidesse. Neid kalkulatsioone, mida mina eelarwe-komisjonis ette tõin ja mida ma Riigikogu juhatusel nimel tegin, arwan mina, ei pruugi enam ette kandma hakata, sest ühtlustamise komisjonis olid kõikide rühmade esitajad, mille pärast kalkulatsioon kõigil teada on. Riigikogu juhatus arwab kindlasti, et kui arwesse wõtta wanematekogu seisukohti, et Riigikogu wõiks oma ülesannet täita. 250.000.— on sellest summast maha tõmmatud, ilma et see põhjendatud oleks.

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**: Austatud Riigikogu liikmed! Sel puhul ei taha mina mitte sõna wõtta, et siin isiklikult esitussummasid kaitsta. Sest siis annaks see niisuguse mulje, nagu

oleks Riigikogu juhatus wõi esimees selle summa alalejätmisest kawatsetud kujul eriliselt huwitatud. Loen aga siiski oma kohuseks tähelpanu sellele juhtida, et kui meil esitussummasid nüüd rohkem kärbitakse, kui juhatus seda wõimalikuks on arwanud, siis järgneb sellest, et Riigikogu juba ette ära ära määrab teatawate summade ärajätmise, mis juhatuse ja wauematekogu poolt tarwilikuks on tunnistatud. Eriti on soowitawaks tunnistatud, et meie ühte sõbralikku riiki, kellega meil kõige paremad suhted on ja kellega meil neid suhteid tuleb süwendada, peame parlamendi esituse külla saatma. Wastaw kutse on juba tulnud, ja rühmadega on läbi räägitud, kõigi poolt on soowitawaks tunnistatud, et see kutse tuleb wastu wõtta. Selle kutse teostamine nõuab aga summasid, mida meil siis mitte ei ole, kui meil Riigikogu esitussummasid 1 miljoni peale alandatakse. Wõin eriti seda tähendada, et meil harilikude esitiste peale on kokku hoitud summasid äärmuseni. Mine wal aastal ei ole näiteks Riigikogu esimees esituste peale rohkem wälja andnud kui 120 tuhat, misjuures nendest summadest ka on kaetud niisuguste kooswiibimiste kulud, kust Riigikogu liikmed suuremal arwul osa on wõtnud. Ei ole ka kawatsusi nüüd niisuguste otstarwete peale suuremaid summasid kulutada. Kui meil aga nüüd on tänawu, nagu Riigikogu sekretäär seda ka komisjonis on näidanud, juba erakordseid kulusid olnud, siis on arwata, et meil aasta jooksul weel erilisi kulusid tuleb, ja sellepärast on siis parlamentlikkude külaskäikude ja teiste hädatarwilikkude esitussummade katmiseks rohkem waja, kui komisjoni enamus seda on arwanud. Meil oleks wõimalik ära jätta parlamentidewahelise ühingu wõi uniooni koosolekutel käimine. Meie oleme seda pidanud tegema juba mullu, sest et meil summasid ei olnud. Kui meie aga tõesti sealt osa wõtmast keeldume, siis ei ole see kahtlemata mitte wõit, waid kaotus. Ja wõib olla, et parlamentidewahelise ühingu wõi uniooni koosolekut tänawu just rohkem nõuawad kui harilikult, sellepärast et on kawatus seda konwerentsi, mis ühing toime paneb iga aasta, tänawu Põhja-Ameerika-Ühisriikides ära pidada. On lootus, et sõidukulud wähenewad, eriliselt selle poolest, et sinna ühise laewaga sõidetakse, aga ikkagi on seal kulusid rohkem kui siis, kui konwerents Euroopas ära peetakse. Ühtlasi on meil tarwis parlamentidewahelise

uniooni liikmemaks ikkagi ära tasuda, samuti parlamentidewahelise kommerts-konwerentsi liikmemaks ära õiendada. Ja nende hädatarwilikkude kohustuste õiendamiseks läheb just peaaesjalikult seda esituskulu waja. Jäetakse see ära, siis ei tabata sellega juhatust ega esimeest, waid sellega piiratakse siis juba parlamentliku esituse ülesandeid, mida tuleb arwesse wõtta. Nõnda ei tee juhatus seda kuidagi wiisi oma isiklikuks asjaks, waid loeb oma kohuseks tähelpanu nende asjade peale juhtida, ja Riigikogu peab siis ise otsustama, mis tema arwates peaks nende ülesannete teostamisel kõrwale jääma ja mida peab seal täide wiima.

Juhataja A. Jürman: Kuna ettekantud eelarwe-osas — Riigikogu — peatükk I § 4 on komisjoni poolt esitatud kaks warianti, siis tuleksid wariandid enne hääletamisele. Need on paralleel-ettepanekud, ja sellepärast hääletan ma enne ainult „poolt“. Palun neid, kes on esitussumma 1.250.000 marga poolt, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Palun neid, kes on esitussumma 1.000.000 marga poolt, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Kuna kumbki wariant ei ole saanud absoluutset enamust, siis tulewad nad nüüd „poolt“ ja „wastu“ hääletamisele. Panen nüüd I wariandi hääletamisele. (Hääletatakse.) Panen hääletamisele II wariandi. (Hääletatakse.) I wariandi poolt on 29 häält, wastu 2 häält, II wariandi poolt on 2 häält, wastu nähtaw enamus, — seega on § 4 wastu wõetud 1.250.000 marga suuruses.

Panen hääletamisele Riigikogu eelarwe-osa. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Riigikogu eelarwe-osa wastu wõetud.

I eelarwe-komisjoni kaasaruan dja **J. Jaanis:** Riigiwanema ja riigikantselei eelarwe-osa juures pean juhtima tähelpanu sellele, et trükitud eelarwe pealkiri ei ole õige. Nimelt on pärast seda, kui walitsuse poolt esitati eelarwe Riigikogule, tulnud juurde weel portfelli minister, kes on arwatud ka selle osa juurde. Sellepärast tuleks muuta nimetatud eelarwe-osa pealkirja ja lugeda: Riigiwanem, portfelli minister ja riigikantselei.

Mis puutub sellesse eelarwe-osasse, siis peab tähendama, et wõrreldes läinud aastaga on Riigiwanema, portfelli mi-

nistri ja riigikantselei eelarwe kaswanud ümmarguselt 6 miljoni marga wõrra. Seda tuleb seletada erakorraliste nähtustega, mis käesolewal aastal ilmsiks on tulnud ja kõigepealt portfelli ministri ameti sisseseadmisega, mis 1½ miljonit kulusid wälja teeb. Niisamuti on nõudnud ka wiimased külastamised Läti wabariigi presidendi ja rahwasteliidu esitajate poolt suuremaid kulusid, mille tõttu eelarwe kuludeosa on kaswanud. Samuti on suurenemisi teiste osade juures. Niihästi riigikantselei, kui ka riigiraamatukogu eelarwed on kaswanud käesolewal aastal selle tõttu, et seal erakorralised tööd kawatsetakse läbi wiia. Nimelt on Riigikogu kantselei juures kawatsetud Wabariigi Walitsuse koosolekute protokollide trükkimine, ja see nõuab 1.200.000 marka. Niisama on ka riigiraamatukogu tarwis trükkis riigiraamatukogu raamatute nimestik — kataloog, ja see nõuab 750.000 marka. Kõik need wäljaminekud on üldise summa suuremaks teinud wõrreldes läinudaasta eelarwega ümmarguselt 6 miljoni marga wõrra. Riigiwanema, portfelli ministri ja riigikantselei eelarwe sarnasel kujul, nagu ta komisjonis wastu wõetud ja Riigikogule esitatud, oleks järgmine (loeb):

Riigiwanem, portfelli ministri ja riigikantselei. (Waata lisa nr. 3, weerg 1—3.)

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina tahtsin mõneks minutiks statistika keskbüroo juures peatada. Meie statistika keskbüroo on palju tööwiljakamaks saanud ja töö on igatahes paranenud, aga siiski näib siin mõndagi soowida olewat, ja ma ei taha sellest juhtumisest mööda minna, ilma et weel kord tähelpanu juhtida mõnesuguste puuduste peale, mis minule silma on torkanud. Mina leian, et see materjaal, mis meile iga kuu kätte saadetakse, ühest tükist wähest liig rikkalik on. Ta on liig rikkalik minu arwates sellepärast, et riigi statistikabüroo teeb liiga peenelt wahet oma statistilistes andmetes. Näiteks siin wäliskaubandus muuseas, mida igal kuul trükitakse ja kus ikka seesama nimestik kordub. Mina ei tea, ma pole ju kaubanduse eluga nii tuttaw ja ei oska enesele ette kujutada, kui tarwilik sarnane materjaal on, aga ma arwan, et kui meie näiteks iga weerandaastal saaksime selle ülewaate, siis temast küll peaks olema. Sedasama pean mina ütleva ka tööstatis-

tika kohta. Statistikabüroo ajakiri pakub selle kohta õige rohket materjaali, siin on materjaali ka liiga palju, aga minu arwates on see materjaal lihtinimesele mittestatistikule liiga toorelt ette kantud. Mina arwan, et suurem osa Riigikogu liikmeid oleks tänulik, kui see materjaal rohkem kokkuwõetult ette kantaks. Meie loeme iga kuu suurtööstuse isiklikku koosseisu, ikka seesama rida numbraid, ja iga kuu tuleb seesama arwude rida uuesti kokku arwata. Minu arwates oleks ka siin sellest küllalt, kui meie iga kolme kuu tagant niisuguse ülewaate saaksime. Praegune ülewaade jätab aga tööstuse suunas ja nii mitmegi küsimuse juures meid ilma teadeteta. Näiteks ei ole üldises kokkukwõttes mina seda kätte saanud, kuipalju on meie suurtööstuses neid töölisi, kes mitte terwet nädalat tööd ei tee, see on, kes mitte nädalas 6 korda 8-tunnilist tööpäewa tööd ei tee. See on üks väga tähtis küsimus ja wälismaadel on selle kohta eriline statistika. Saksa keelsetes maades on sellekohane nimetus „Kurzarbeiter“, Eesti keeles see nimetus wist küll ei lähe, aga meie statistika keskbüroo on ju keeleuenduses nii väga iseäranis arenenud, nii et selle nimetuse leidmiseks ei pruugiks tal palju waewa näha. „Kurzarbeiteri“ all mõistetakse nüüsgust töölist, kes wähem aega tööd teeb kui 6 korda 8 tundi nädalas. Kui meil sarnaste tööliste kohta eristatistikat peetakse ja sinna juurde lisatakse, kuipalju nende tööaeg lühem on, siis saaksime seda teada, me saaksime pildi selle kohta, kui laiaulatuslik meil tööpuudus on. Samuti ei leia meie statistika büroo andmetest seda, kuipalju meil on ülepea töölisi, kes 8 tundi päewas tööd teewad. Kuna meil 8-tunniline tööpäew seadusega normeeritud tööpäew on, oleks väga huwitaw teada saada, kuipalju meie 27—28 tuhande suurtööstuse töölistest tõepoolest 8 tundi päewas tööd teewad, ühtlasi saaksime teada, kuipalju meie inimesed ületunde teewad. Meie leiame statistika büroo wäljaandest küll andmeid selle kohta, kuipalju üldse ületunde on tehtud ja kuipalju üldse päewi on tehtud, aga see ei anna meile selgust selle küsimuse kohta, mida mina siin puudutasin. Siin oleks ülewaatlik pilt väga tänuväärt, nimelt missugused töölisteliigid rohkem ületunnitööd teewad ja missugused wähem. Siis huwitab mind weel tööliste arw. Meie saame küll iga kuu näha, kui mitu tuhat töölist meil suurtööstuses töötawad,

kas 24.000, 25.000 jne. Statistika aga näitab meile, et meil on peale suurtööstuse olemas veel kesktööstus ja väiketööstus, ütleme käsitöö, kus ka inimesed töötavad, seda meie teame, aga arwu nende kohta ei saa statistikabüroost teada. Ma olen isiklikult statistika keskbüroos käinud ja jätsin sinna palwe. Mulle pidi saadetama väiketööstuses töötawate tööliste arw. Kui mulle andmed kätte saadeti, siis oli see jällegi suurtööstuse tööliste arw! Edasi huwitab meid ka wäga põllutööstuses töötawate tööliste arw. Seda arwu on tõepoolest raske kätte saada, sellepärast et põllutööstus meil ei käi enam töökaitse kommissaride walwe alla. Ka põllutöö wõi põllumajanduslik lugemine oleks meil wäga tarwilik, kuid Wabariigi Walitsus ei ole veel sellele arenemisele tulnud ja see on ikka jälle edasi liikatud. Meie näeme siiski, et meie põllumajanduses üks wõi teine arw on statistiliselt ära tähendatud. Nii loeme meie statistikast, kuipalju meil hobuseid, kuipalju sälgusid, warsu jne. on, wiimati loeme veel, kuipalju meil mesipuid metsa on jooksnud, ja kui meie siinjuures iga mesilasepere wälja rehkendame, siis wõiksime lõpuks otsusele jõuda, mitu miljonit mesilast meil metsa on jooksnud, aga kui palju meil põllumajanduses töölisti töötab ja missugustesse liikidesse nemad kuuluvad, selle üle selgust ei saa. Paremalt poolt öeldakse, et põllumajanduslikul alal tööpuudust ei ole ja nemad toetawad statistika peale. Muidugi statistika peaks selle üle selgust andma. Loomulikult waadates ei wõiks see mitte tõi olla, sest mõned kõrwalnähtused kõnelewad selle wastu. Üks niisugune näide selleks on, et alewites suwel korterikriis palju wäiksem on kui sügisel ja talwel. Sügisel lähewad alewiku toakesed kõik puupüsti täis. Need on põllutöölised, kes sügise wõi talwe tulekuga enam põllumajanduses tööd ei leia. Kui meie siin ja seal liigume, siis kuuleme, et on töölisti, kes suwe peale maale tööle on palgatud, need on suwilised, on ka töölisti, kes kuuwiisi wõi kes päewiti tööd teewad. Ma elasin wanasti Tartus ja ma tean, et lõikuse ajal wõis kaubapoodide juures turul näha suuri wankrid, ja sinna istus peale kümme kunni kakskümmend, mõnikord vähem wõi rohkem inimest ja need inimesed sõitsid maale tööle. Kui lõikuse aeg möödab, siis tulid nemad tagasi, see on nad leidsid põllumajanduses tööd ainult teatawa aja peale. (K. T o n k m a n,

põl.: Need olid linnatöölised.) Need olid linnatöölised, kes maale läksid wilja lõikama. (K. T o n k m a n, põl.: Aga mitte maatöölised, kes linna tulid lõikama.) Waadake, härra Tonkman, niisugune on see arusaamine, kui Teie kui põllupidaja ütlete, et need on maatöölised, mina aga ütlen need on linnatöölised, kes lühikest aega maal tööd leiawad ja kes pärast lõikuseaega mujalt peawad tööd otsima. Põllupidajatel ei ole wõimalik kõigile neile, keda tema kõigekibedamal ajal wajab, aasta ümber tööd anda. Üks osa nendest inimestest, kes kõigekibedamal ajal põllumajanduses tööd leiab, ei saa seda mitte aasta ümber teha, üks osa põllutöölisi peab teatawatel aastaaegadel ilma tööta olema. Seda tahaksime statistika abil teada saada, nagu teistel maadel. Need on mõned näited tööstatistika suunas. Siis tahaksin veel ühest teisest asjast rääkida, mis ka siia kuulub. Statistika keskbüroo on wiimasel ajal leidnud, et tarwilik on täielikum terwishoiu statistika, kui meil senni on olnud. See on kahtlemata õige, aga siin on statistika keskbüroo minu arwates natukene wildakat teed käinud. Tema seadis teatawa kawa üles ja seadis küsimuslehe wõi teadaandelehe ja teise materjaali kokku ja saatis wälja, mis täide-takse arstide poolt surma, sündimise ja haiguse puhul. Statistika keskbüroo ütleb küll selle terwishoiunõukogu poolt heaks kiidetud olewat, kuna aga siiski selgub, et terwishoiunõukogu sellele lapsele, kelle sündimise juures ta ise olnud olewat, nime ei taha anda. Kui ta seal teatawad lehed wastu on wõtnud, siis näitab terwishoiunõukogu ometi, et teist teed peab käima, sest kui lehed wälja saadeti, siis olid tegelikud arstid ja mitte ainult arstid, waid ka Tartu ülikool, wäga üllatatud ja leidsid, et need lehed wäga rasked täita on, et seda materjaali, mis nende lehtedega nõutakse, on wäga raske korjata. Siin on näiteks wäike broshüürkene selle üle, mis kõik surmatunnistuse kirjutamise juures tähele tuleb panna. Selle ettekirjutuse wõi õpetuse järele tuleb arstil selgusele jõuda selle kohta, kelle kohta surmatunnistus wälja antakse, kas tema kui peremees palgatud töölistega wõi ilma kestwa palgatööliseta töötas. Austatud härrad, sagedasti on niisuguse küsimuslehe täitmine isegi raske mõnel majandusteadlasel wõi ökonoomil, rääkimata juba arstist. Sellepärast on siis ka haridusministeeriumi eelarwe-kommissjon Tar-

tus käies kuulnud, et Tartu ülikool nende lehtedega ja ettekirjutustega mitte rahul ei ole. Isegi Tartu ülikooli juhtiwad jõud on käsi kokku pannes öelnud, et nemad ei oska nendega midagi peale hakata, sest need on nii keerulised, et neid wõimatu täita. Wiimati lugesime kõik ajalehest, et terwishoiunõukogu nüüd selles asjas seisukoha on wõtnud ja nimelt sarnase seisukoha, mis nii öelda, selle töö tühiseks teeb, nõnda et need walmistruktitud kawad, lehed, suuremal arwul tarwitusele wist mitte enam ei tule. Eriti aga see broshüürikene surma põhjuse nimetamisega. Nagu ma isiklikult kuulnud olen, ei pea arstid seda mitte õigeks, sest siin olewat surma põhjuste seas üles loetud koguni tuulerõuged, trahoom ja mõnesugused muud haigused, mida arstid mitte surma põhjusteks lugeda ei wõi. Siin on siis ka weel üks näide, et sellest ei ole küll, kui arst konstateerib, et inimene on uppumise surma surnud, waid ta peab kaugeemale minema ja peab selgeks tegema, kas on see isik ise wette hüpanud, õnnetul kombel kukkunud wõi sisse lükatud. Meie näeme, et siin õige kaugeleulatulik töö walmis tehtud, ja see abiwägi, mis selle juures kõigetähtsam on, nimelt arstid, ei taha selle järele käia. Nii on see töö ilmaaegu tehtud ja wastu arstide tahtmist. Sellepärast wõiksid niisugused ettekirjutused ja soowid arstide poolt tulla. Mulle näib, et statistika keskbüroo enda peale nagu liiaks iseseiswa asutuse wõi ministeeriumi peale waatab. Nendest ettekirjutustest peab eeldama, et keskbüroo määrab ära, missugune see terwishoidlik statistika peab olema ja kirjutab arstidele seda ette, aga arstid leiawad, et neil wäga raske seda täita on, eriti silmas pidades weel seda, et mis linnaarstil ses suhtes wõimalik, see külawõi kihelkonnaarstil mitte wõimalik ei ole. Sellepärast oleks sarnast tööd paratamata waja olnud teha käsikäes terwishoiu organidega. Wiimasel statistika nõukogu koosolekul selgus, et wahekord terwishoiu peawalitsuse ja statistika keskbüroo wahel selles suhtes õige palju soowida jätab.

Kahe aasta eest awaldati soowi, et siis oleks parem olnud, kui statistika keskbüroo ühe ministeeriumi juurde liidetak ja nimelt, minu arwates, sotsiaal- wõi töö- ja hoolekandeministeeriumi juurde, siis oleks see kõik ühe wastutawa ministeeriumi juhtida olnud ja wististi oleks seda kõike siis parem korraldada.

Ma tahtsin mööda minnes tähendada, et wiimane Eesti statistika kuukiri on meile toonud wäga pika tabeli elukalliduse wõi selle uue sõna „elumaksumuse“ üle. Elumaksumus oli esiti mulle nii wõrras, aga noh, sellega saab toime. (K. Tonkman, põl.: Peab õppima.) Noh, ma olen juba ligi 60 aastat Paimbere külakoolist ära ja ei saa nii ruttu järele, ka keel ei paindu kõige järgi, kuid nüüd olen selle „elumaksumuse“ ära õppinud ja ütlen juba üsna hästi wälja. Ma ei tea, kas kõik sellest aru saawad, millest see maksumus tuleb. (Wahelhüüe: Tuleb maksmisest!) „Maksuma“ peab olema tüwi. Kui ma kahe-kolme aasta eest sellest rääkisin ja statistika keskbüroos soowi awaldasin, et meil waja oleks elukalliduse mõõtarwusid, nagu see teistes maades on, siis öeldi mõnikord, et ei ole alust, ennesõaja juurde ei saa tagasi minna ja siis meie iseseiswuse aeg oli lühikene jne. Kuid kahe aasta eest lubati, et need mõõtarwud pidid aasta pärast järjekorraliselt ilmuma hakkama. Nagu nüüd näha, on wäga põhjaliku ja teadusliku töö kallale mindud ja heameelega panen ma tähele, et wiimaks ometi on ka 1914. a. arwud leitud, sest kui teie siia waatate, siis leiate selle pika lehe pealt 1914. a. eluhoiu mõõtarwud. See tabel on liig suur ja numbrite jaoks on esiteks minutaolisel inimesel waja prillid, teiseks peab olema ka suurendamisklaas ja siis peab olema weel üks põikpulk wõi lineaal, et rida mitte näppude wahelt ära ei kaoks ja ka üks pikuti pulk, et leida, missuguse tulba juures sa nüüd oled. See tabel on wäga raske tarwitada ja numbrid on liiaks wäikesed. Statistikas on igatahes niisugune piltlik äratähendamine wäga näitlik ja ma olen mõnel wäljamaa näitusel näinud korteriolude diagramme, on suur puusärgiwirn pildistatud ja seal wõib ära lugeda, kui suur surewus on olnud, kui näiteks tahetakse kindlaks teha, kui suur surewus kuskil on teatawates korterites wõi kui tahetakse kindlaks teha, kui mitu inimest ühes linnajaos ühes toas elab, siis on — tuba ja 2, 3, 4 wõi 5 inimest, nii kuidas tarwis, pildil. (K. Tonkman, põl.: Siis läheb raamat weel paksemaks, kui puusärgid sisse pannakse.) Mina ei taha sugugi ette panna, et need pildid siia raamatusse sisse wõetaks, waid kõnelen sellest, et neist kõwerikkudest, mis siin on, ei saa igakord ka luubi abil aru. Ma ütlen ainult, et piltlik kujutus statistikas

wäga tarwilik on, kuid siis peab ta tööpoolest nii piltlik olema, et ilma waewata inimese silma ja arusaamisesse tungib. Nende kohta, mis siin leida, ei wõi seda mitte öelda.

Weel üks asi. Elumaksumus on meil küll käes, kuid selle aasta kohta ei ole seda weel mitte. Näeme siin küll arwusid, kuid jaanuari- ja weebruarikuude kohta ei ole neid mitte. Ma sain praegu Soome lehe, ja seal on weebruarikuud arwud sees.

Mis meie tööpuudusesse puutub, siis on töö- ja hoolekandeministeerium ühe Genfi resolutsiooni wõi rekomendatsiooni põhjal kohustatud kindlaks tegema töötähtsuste arwu ja seda sinna teada andma. Siit ma näen aga, et läinud aasta detsembrikuust saadik ei ole neid teateid mitte saadetud. Minul on andmed Eesti poolt ülesantud töötähtsuste kohta, mis lõpewad nowembrikuuga läinud aastal. Käesolewal aastal on meil tööpuudus isearanis suur. Mina ei usu mitte, et need andmed sinna on saadetud, sest minul on 3 kuukirja — jaanuar, weebruar, märts, — käes, kuid üheski ei ole Eestist andmeid ära tähendatud. Wõib olla, et nad ehk nüüd on juba sinna jõudnud, kuid kindlasti ei ole märtsikuu andmeid mitte raamatus. Ma ei tea, kumba ülesanne see andmete saatmine on, kas töö- ja hoolekandeministeeriumi wõi statistika keskbüroo. Usun siiski, et see on statistika keskbüroo ülesanne. Eriti peab siinjuures tähendama, et Genfi otsuse põhjal on meie walitsus kohustatud töötähtsuste kohta andmeid koguma nõnda, et seda wõiks ülemaaliseks statistikaks nimetada. Praegust töötähtsuste statistikat ei wõi mitte ülemaaliseks nimetada, waid wõiks wast öelda, et kaheksas tööbüroos on nii- ja niipalju töölisi end üles andnud. Majandusnõukogus kuulsime, et minu parteisõber Johanson'il hoopis teistsugused arwud on, kui ametlikkudest aruannetest leiame. Sellepärast tahaksin rõhutada ja Wabariigi Walitsusele meelde tuletada seda, et wist oleks tarwis kaaluda, kas mitte meie statistika keskbüroo mingisugust ümberkorraldamist ei wajaks.

K. Kornel (rhw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Tahaksin teie tähelepanu juhtida selle peale, et meie esitasime eelarwe, kuid koosseisud on esitamata. Nüüd on aga eelarwe palgasummad kalkuleeritud wastawalt muudatustele koosseisudes, mis ka eelarwe seletuskir-

jas ette toodud. Tähendab — tegelikult otsustatakse koosseisud ära eelarwe-summade wastuwõtmisega, mitte aga koosseisude nimekirjaga, mis tagantjärele esitatakse, kuid mis ühel ajal eelarwega wälja kuulutatakse. Ühtlustamise komisjon peab õieti puhtredaktsioonilise töö tegema. Kui nüüd Riigikogu liikmed soowiwad koosseisudes mõnesuguseid muudatusi teha, siis peawad nad seda tegema otseteed siin sel teel, et esitawad wastawad ettepanekud palgasummade kõrgendamiseks wõi vähendamiseks. Selle peale tahtsin Riigikogu liigete tähelepanu juhtida.

E. Weberman (rhsw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Niipalju kui mina kuulnud olen, oli wist kawatsus eelarwe II lugemisel wõimalikult aega kokku hoida ja üldläbirääkimisi wõimalikult wähe pidada. (L. Johanson, sd.: Tuleme läbi.) Sellepärast ei oleks mina Riigikogu aega oma sõnawõtmisega kulutanud, kui mitte härra Martna ei oleks üldisi küsimusi üles tõstnud statistika keskbüroo juures, ilma et konkreetset ettepanekut sellel alal oleks järgnenud. Mina ootasin, et tuleb mõni ettepanek, mis eelarwe muutmiseks seotud on.

Luban enesele mõne märkuse teha nende süüdistuste kohta statistika keskbüroo tegewuses, mis härra Martna ette tõi. Minu ülesandeks ei ole statistika keskbüroo kaitsmine, kuid ühes härra Martna'ga oleme mõlemad riigi statistika nõukogus Riigikogu esitajatena. Minu arwates wõiks wäga palju neist asjadest nõukogus lahendada, nimelt korralduse mõttes. Ei saa nimetamata jätta, et härra Martna soowiwaldus erilist laadi on just nende küsimuste suhtes, milles ta, nagu härra Martna isegi tähendas, rohkem tuttav on. Nimelt tähendas härra Martna ja täiesti õigustatult, et tööstusstatistika töölisesse puutuwas osas mitte küllalt täpne ei ole. See on ju wäga loomulik, et seda eriala, millega lähemalt tuttav ollakse, soowitakse näha täielikumalt pildistatuna. Kuid sellejuures ei saa sugugi eitada, et teistel samasugused soovid teiste erialade kohta wõiwad olla. Kui keegi näiteks on huwitatud haridusstatistikast, siis näib temale töö- ja kaubandusstatistika täiesti liiga detailne olevat. Kui härra Martna wäliskaubanduse statistika kohta öelda wõib, et siin liiga detailseid andmed kogutakse, — siis asjaomaste ringkondade poolt on kuulda ol-

nud wastupidist, et need andmed mitte küllalt detailiseeritud ei'olla. Samuti wõidakse ka härra Martna soovidele teiselt poolt wastu waielda, kas see tarwilik on, et tööstusstatistika tööliste statistika osas rohkem detailiseeritud oleks. Kui arwatakse, et liiga täielikult, liiga rikkalikult need materjaalid on trükitud, siis kui arwesse wõtta härra Martna soowe, tuleks seda weel rikkalikumalt teha. Ma arwan, et härra Martna ei tahaks mitte niisugust ettepanekut teha, et kaubandusse puutuw statistika lihtsustataks, seda enam, et kaubanduselu nõudmised ja tegelik elu on näidanud, et kaubandusstatistika andmed meie päewalehete poolt sagedasti ära trükitakse. (M. Martna, sd.: Kokkuwõetult!) Kokkuwõetult jah, nad ilmuwad ainult üks kord kuus. Teistes maades, kus statistika keskbüroode tegewus rohkem arenenud, ilmuwad need teated isegi igal nädalal. Et eelmised arwud selle juures korratakse, on paratamatu, muidu ei saa sellest tarwilikku pilti. Näiteks Inglise statistikas on wiisiks, et tuuakse andmed nädalate kaupa ja aasta kokkuwõttes öeldakse, et aasta kokkuwõte, lõpetades selle nädalaga, on nii- ja niipalju, eelmisel aastal, lõpetades sama nädalaga, nii- ja niipalju ja igakord trükitakse muidugi ka aasta eelmise osa kohta puutuwad andmed ära. Kaubandusalal tegutsejad ja kaubandusest huwitatud isikud arwawad, et see halb ei olla. (Wahelhüüe M. Martna, sd. poolt.) Härra Martna, mina ei eita, et neid küsimusi tuleks Riigikogus arutada, aga mina arwasin, et seda oleks tulnud lugemisel teha. (M. Martna, sd.: Mul oli õigus seda ka II lugemisel teha.) Kindlasti, härra Martna, ega mina seda ei eita, aga kui meie arwesse wõtame soowi, eelarwet kiirelt läbi wiia, siis peaksime üldised läbirääkimised II lugemisel kõrwale jätma. Riigikogus kõigis neis asjus sõna wõtta on muidugi väga soowitaw, aga teisest küljest on statistika nõukogu sarnane asutus, kus väga kergesti neid küsimusi wõib läbi wiia ja ka paremini. (Wahelhüüe M. Martna, sd. poolt.)

Juhataja **A. Jürman**: Palun wahelhüüded lõpetada! Riigikogu liige **Weberman**, Teie räägite sellest samast, mida Teie härra Martna'le ette heidate.

E. Weberman (rhws.): Mina räägin praegu eelarwe arutamise korrast, sellest, et meie ei peaks mitte eelarwe

arutamise puhul lahendada wõtma neid küsimusi, mille lahendamiseks on teised asutused olemas. Kui Riigikogu liikmed arwawad, et on tarwilik siin põhjalikult kõik asjad läbi arutada, siis minul isiklikult selle wastu midagi olla ei wõi. Esimesel lugemisel ei kuulnud mina statistika keskbüroo kõigepeenematesse ja spetsiaal küsimustesse tungimist... (Hulgalsed wahelhüüded pahemalt poolt.) Härra Johanson, minul on juhus olnud sellel alal ettelugemisi pidada, ja mina ei kahtle selle juures, ning wõiksin terve kuu aega rääkida statistika korraldamisest. (L. Johanson, sd.: Katsume ehk saame!) Mina ei kahtle selle juures, mina peaksin wastu. (K. Päts, põl.: Aga meie ei pea wastu!) Seda minagi arwan! Minu arusaamise järele, kui meie läbirääkimistele mingisuguseid konkreetseid ettepanekuid ei järgne, wõiks neid läbirääkimisi väga hästi teises kohas ja teistes oludes pidada.

Riigisekretäär **K. Terras**: Rkl. härra Martna poolt on riigi statistika keskbüroole etteheiteid tehtud, et terwishoiu statistika korraldamisel ei olewat statistika keskbüroo küllalt kontaktis olnud terwishoiu-asutustega. Selle etteheite loen mina täiesti alusetuks järgmiseid tõsiasi konstateerides. Wabariigi Walitsuse poolt moodustati läinud suwel erikommisjon, kes statistika keskbüroo tegewuskawa pidi läbi waatama ja wastawate ettepanekutega Wabariigi Walitsusele esinema. See erikommisjon muuseas leidis, et statistika keskbüroo peab lähemal ajal terwishoiu statistika korraldamise alused wälja töötama ja kõige kiiremas korras terwishoiu statistika kindlale alusele seadma. See soowiawaldus leidis Wabariigi Walitsuse poolt heakskiitmist, ja statistika keskbüroole tehti ülesandeks terwishoiu statistikat korraldama hakata. Statistika keskbüroo töötas sellekohase kawa wälja ja esitas terwishoiu peawalitsusele heakskiitmiseks. Terwishoiu peawalitsus kutsus kokku terwishoiunõukogu ja sama terwishoiunõukogu kiitis need kawat heaks. Nüüd, kui see oli laiali saadetud, tuli üksikute arstide poolt wastuwaidlusi. Näidati, et üks wõi teine asi ei ole nii tehtud, kui tarwis. Kuid kus olid need arstid siis, kui see asi terwishoiunõukogus kõneall oli, kui terwishoiunõukogu seda arutas. Miks siis terwishoiunõukogu seda asja statistika keskbüroole tagasi ei and-

nud, waid terwishoiunõukogu kiidab selle heaks ja alles siis, kui otsuse teostamisele asutakse, leitakse, et see on halb. Mina ei tea, millega see asi lõppude-lõpuks lõpeb. Nüüd on terwishoiu peawalitsus selle asja uuesti üles wõtnud, on uuesti nõupidamisi olnud, jällegi küsitakse arstidelt nende seisukohti. Mis saab siin statistika keskbüroo teha? Statistika keskbüroole tehakse aga etteheiteid. Igatahes on see asutus täiesti kontaktis töötanud teiste asutustega, aga kui need asutused ei ole õigel ajal oma seisukohti osanud awaldada, siis igatahes süüdistustega wälja tulla statistika keskbüroo aadressil ei ole õige.

Mis puutub ühe wõi teise statistika haru korraldamisesse, siis peab tähendama, et statistika keskbüroo on aluseks wõtnud läinud aastal moodustatud erikomisjoni soowiawaldused, mis walitsuse poolt heakskiitmist leidnud. Kui leitakse, et siin ühel wõi teisel alal tuleb rohkem tegutseda, siis muidugi wõib neid küsimusi wastawas korras uuesti üles tõsta, ja kui Wabariigi Walitsus need heaks kiidab, asub statistika keskbüroo nende täitmisele.

Juhataja A. Jürman: Faktiliseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Igatahes tõsiasi on see, et need kaks asutust pole käskäes töötanud, selle tagajärjel on hulk trükkikuluisid wälja antud. Kui asi nii on, nagu riigisekretäär härra Terras tähendas, siis peab siin arwatawasti süüdi olema terwishoiunõukogu ja nii peaksid terwishoiunõukogu liikmed tehtud kulud katma.

Juhataja A. Jürman: Lõpusõna on kaasaruandjal.

Kaasaruandja J. Jaanis: Mina tahaksin täiendada seda, mida härra Martna üles tõstis, nimelt terwishoiu korraldust, mida juba härra riigisekretäär ajalooliselt walgustas. Ma pean kahjuks tunnistama, et need kaks asutust — terwishoiu peawalitsus ja riigi statistika keskbüroo — ei ole kooskõlas töötanud, mille tagajärjel trükkimise kulud on ligi 170 tuhat marka riigile maksuma läinud. Nagu selgus, ei wõta meie kohapealsed arstid ja terwishoiu peawalitsus neid lehti arwesse, mis statistika keskbüroo poolt terwishoiunõukogu heakskiitmisel trükitud, mis neil täita tuleksid. Kuid ma leian, et selles ei ole süüdi riigi statistika kesk-

büroo. Riigi statistika keskbürool on ülesandeks kõigelahejal ajal terwishoiu statistika korraldamisele asuda. Kui see töö sünnib sisemaal, on tema tähtsus õige suur, kuid palju suurem tähtsus on temal weel wälismaal. Meie teame, et Genfis rahwasteliidu terwishoiu sektsioonis nõutakse meie terwishoiu aruandeid, ja et meil neid olemas ei ole, see on täiesti kindel. See ei ole loomulik, ja mina arwan, et ka statistika keskbüroo wõtab seda arwesse.

Ma teaksin ettepaneku see eelarwe-osa nii wastu wõtta, nagu ta komisjoni poolt esitatud.

Juhataja A. Jürman: Kaasaruandja poolt on ettepanek tehtud käesolewa eelarwe-osa pealkirja juurde wõtta sõnad „portfellita minister“. Lahus hääletamist ei nõuta. Panen ettekantud eelarwe-osa ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Riigiwanema, portfellita ministri ja riigikantselei eelarwe-osa wastu wõetud.

I eelarwe-komisjoni kaasaruandja Anniko puudumise pärast täidab kaasaruandja kohuseid riigi 1925. a. eelarwe ühtlustamise komisjoni aruandja Kornel.

Aruandja K. Kornel (loeb): Riigikontroll. (Waata lisa nr. 3, weerg 3—4.)

Riigikontrolöör A. Oinas: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lubage paar sõna tähendada käesolewa eelarwe puhul. Riigikontrolli eelarwe on käesolewal aastal suurel määral wähenatud. Koosseisu on üldiselt koondatud, nagu eelarwe seletuskirjast näha, umbes 25% ulatuses, mõnes osakonnas koguni 50% ulatuses. Riigikogu eelarwe-komisjon on eelarwes mõnesuguseid wäiksemaid muudatusi ette wõtnud, nendega olen mina nõus olnud, wälja arwatud üks muudatus ühtlustamise komisjoni poolt, kus lahkuminekulud tekkisid. See on kurikuulus autokrediit. Ühtlustamise komisjon otsustas riigiasutuste autod likwideerida, arwates 1. juulist sel aastal. Sellele wastawal on ainult poolaasta sõidukulud riigikontrolli eelarwesse wõetud ja 60.000 mk. teise poolaasta peale jäetud riigikontrolöörile tarwitamiseks esitussummadega ühesugusel alusel sõidukulude katmiseks.

Ma ei tahaks siinkohal pikemalt peatada autode küsimuse juures. Märgin ai-

nult ära selle asjaolu, et riigikontrollile ei ole auto mingisugune esitamise abinõu, ei ka mingisugune prestiishi küsimus, vaid ainult tarwilik praegusel ajal kõigeparema liikumisabinõuna. Tarwilik riigikontrollile eriti just sellepärast, et ühelgi riigiasutusel, peale politsei, ei tule Tallinnas ja selle ümbruskonnas niipalju liikuda, kui riigikontrollil. Ta peab igale poole kiirelt juurde pääsema, sellepärast on tarwilik, kui riigikontrollile sõiduriista pidamist ei võimaldata, et riigikontrolli ametnikkuudel oleks võimaldatud sõita tasu eest saadavalolewate sõiduriistadega. Selleks on aga raha tarwis. Riigikontrolloõrile antakse küll sõidukulude katteks teataw summa, kuid kahjuks ei ole eelarwes krediiti ette nähtud ametnikkude sõitude jaoks, wastawad summad on ühtlustamise komisjoni poolt eelarwest maha kustutatud.

Wõib ehk arwata, nagu seda ju teiste riigiasutuste kohta tehakse, et riigikontrollis autot tarwitawad ainult kõrgemad ametnikud. See oleks täielik eksitus! Kahjuks ei ole mul tarwilikka andmeid sõitude kohta praegu kaasas, sest ma ei näinud ette, et eelarwe arutamine nii kiirelt läheb, ma võiksin ette tuua andmed, et riigikontrolli käskjalad peaaegu samapalju autot tarwitawad, kui riigikontrolloõr ise, teised ametnikud aga mitu korda enam. Praegu on riigikontrollis niisugune kord makse, et autot wõiwad tarwitada ametlikkude sõitude jaoks kõik ametnikud ühesugusel alusel, waatamata selle peale, missuguses astmes keegi ametnik on. Silmas peetakse ainult seda, misjaoks masinat tarwis on. Kuna ka komisjoni poolt tehtud kärpimine iseenesest wäga wäike on: eelarwes oli waremalt ette nähtud 298 tuhat marka, komisjon kärpis selle masinat ära wõttes, 213 tuhande marga peale, siis teen mina Riigikogule ettepaneku, et sõidukulud eelarwesse üles wõetaks wanas summas, kusjuures wõib lahtiseks jääda auto likwideerimise küsimus. Kui tingimata tarwilikuks peetakse, et autot ei pea olema, siis saame meie lõppude-lõpuks ka ilma temata läbi, sest kordan, riigikontrollile ei ole masin mingisugune prestiishi wõi esitusasi, waid tema on ainult otstarbekohane liikumisabinõu. Muidugi wõime meie ka woorimeest tarwitada! Kuid ilma kuluta seda ei saa teha. Kiiret liikumist on aga riigikontrollile tarwis, sest kui ametnikud peaksid jala käima Lasnamäele — aerodroomile, Koplisse, Tondile, miinisada-

masse jne. — mõnikord lähewad sinna küll autobussid, aga igale poole nad juurde ei lähe, ja ka tramm liigub Tallinnas ainult kahel liinil, — kui nüüd igale poole linna ümbruskonda tuleks jala minna, siis wõtab see päratu palju aega. Aeg maksab aga ka midagi, mille tõttu teatawal määral töö intensiivsus hakkab lonkama. (M. J u h k a m, t ö e r . : E i o l e !) Härra Juhkam, mina räägin sellepärast, et mina seda tegelikult tunnen, kui tähtis on kiire liikumiswõimalus asutuse tegevuses. Sellepärast teen ma ettepaneku sõidukulude krediiti suurendada 296 tuhande marga peale, tähendab eelarwesse üles wõtta see summa, mis oli eelarwes esialgselt ette nähtud ja millega eelarwe alamkommissjon nõus oli.

Oma üllatuseks leidsin mina eile, kätte saades ühtlustamise komisjoni soowiaawalduste ettepanekuid, et muuseas pannakse Riigikogule ette järgmine soowiaawaldus: „Riigikogu awaldab soowi, et riigikontrolloõr teid otsiks, wanade kontrollis rewideerimise all olewate asjade rutulisemaks lõpetamiseks, millega wõimalus awaneks riigikontrolli tegewust nii juhtida, et ta käesolewaid toiminguid edukamalt tabaks, iseäranis faktilise kontrolli teostamise näol, mis asjaajamise lihtsustamisele kaasa mõjuks.“ Selle soowiaawalduse kohta pean mina ütleva, et kaks komisjoni, kellel oli wõimalus üksikasjaliselt kokku puutada riigikontrolli tegewusega, ja kus see tegewus üksikasjaliselt arutamise all on olnud, see on nimelt eelarwe alamkommissjon ja riigimajapidamise aruandmise komisjon, ei ole kumbki niisugust soowiaawaldust wastu wõtnud, waid see soowiaawaldus on ühtlustamise komisjoni poolt wastu wõetud, ilma et sealjuures oleks riigikontrolli seletusi ära kuulatud.

Iseenesest on ju kõnealolewa soowiaawalduse mõte õige, aga minule paistab, et ühte asja, mida asutus ise kogu oma jõuga püüab teostada, ja mida tema on suutnud juba peaaegu läbi wiia, mõtet ei ole enam soowiaawaldusena Riigikogule ette panna. Wanade asjade rewideerimine on riigikontrollis juba likwideerimisel. Pea igal alal rewideerib riigikontroll juba 1924. aasta aruandeid. Eelmiste aastate aruannete rewideerimise kiiremaks likwideerimiseks wõttis riigikontroll läinud aasta eelarwesse suuremaid summasid, et ajutisi tööjõudusid palgata, eriti operatsiooniasutuste aruannete rewideerimiseks, mis suuremal hulgal läinud

aastal riigikontrolli tulid 5. aasta eest kokkuwõetuna.

Mis puutub eraldi nendesse aruannetesse, siis luban omale siin tähendada, et kurikuulus „Revalise“ aruanne, mille kohta arwatakse, et ta liig kaua riigikontrollis rewideerimisel on, tuli riigikontrolli rewideerimisele alles läinud aasta keskel, riigikontrolli poolt on tema rewideerimine juba lõpetatud. Toitlusministeeriumi aruanne tuli samuti läinud aasta keskel, ja on riigikontrolli poolt läbi rewideeritud. Ka kõik senni kütteainete keskkomiteelt tulnud aruanded on läbi rewideeritud. Laewasõiduameti aruanded, mis hiljuti riigikontrolli kätte tulid, on ka juba läbi rewideeritud. Senni ei ole riigikontroll weel saanud riigiwaranduste ülewõtmise osakonna ja kaubandusministeeriumi kaubandusosakonna — kaubaagentuuri aruandeid, pole saanud ka weel kõiki kütteainete keskkomitee aruandeid. Kui need tulewad, rewideeritakse nad võimalikult kiirelt läbi.

Wanade aruannete rewideerimise kiiremaks toimetamiseks on riigikontroll suurel määral osalist rewideerimist teostama hakanud. On terve rida kontrollnõukogu otsuseid, mis osalise rewideerimise ulatuse kindlaks määravad. Kuid ei saa mitte enam rewideerimiseks tunnistada aruannete lehitsemist. Igal asjal on oma piir, ka osalisel rewideerimisel. Meie ei saa ometi oma õigekstunnistamise piserit anda aruandele, mis on väga kergelt rewideeritud, ainult läbi lehitsetud, sest see ei ole üldse enam rewideerimine. Neis asjus oleks soowitaw, et edaspidi riigimajapidamise aruandmise komisjon seisukoha wõtaks mõne weel rewideerimisele tulewa suurema aruande kohta, nagu näiteks on kütteainete keskkomitee aruanne, mis väga segane ja puudulik on, kas neid üldse ja kuidas rewideerida. Võimalik, et riiklikult seisukohalt otstarbekohasem on neid rewideerimata jätta, selleks peab aga wastaw Riigikogu otsus olema, sest riigikontrollil seda õigust ei ole.

Niipalju tahtsin ma öelda selle soowiawalduse kohta, mis minu arwates ülarune on.

A. Jõeäär (sd.): Väga lugupeetud härrad rahwasaadikud. Autode küsimus on üldine küsimus kõikide riigiasutuste jaoks ja tuleb ühtlaselt kõikide kohta otsustada. (L. Johanson, sd.: Ei ole ühtlaselt, mõni ministeerium

on ilma autota.) Ühtlustamise komisjon on asunud seisukohale, et see küsimus tuleb kõikide jaoks ühtlaselt otsustada. Härra riigikontrolloör ütles siin väga selgesti, et kui käesolewal korral tema poolt ettepanud sõidukulude summad üles wõetakse, siis eeldusega, et neid tarwitada wõib ka auto ülewalpidamiseks. Seega on siis selge, et wõiks kontrollis autoga edasi sõita ja sedasama wõiks siis nõuda ka ministeeriumid. Härra riigikontrolloöri poolt nõutud summa üles wõtmiseks tehtud ettepanekud olid sedawõrd mitte põhjendatud, et ühtlustamise komisjon nende summade üles wõtmist tarwilikuks ei pidanud. Ma pean tähendama et riigikontrolli ametnikud üksi ei ole, kel auto tarvitamine tingimata tarwilik, waid samuti on waja sõita ka teistel ministeeriumi ametnikkudel. Nii traagiline see liikumise asi siin Tallinnas ka mitte ei ole, et ametnikud peawad hulga maad jala käima ja sellejuures kallist riigi aega kulutama. Wiimasel ajal on liikumise korraldus tuntuvalt edenenu, on juurde tulnud trammiliinid ja sisse seatud uued omnibussi ühendused, mille abil wähese waewaga ühest linnaserwast teise pääseb, ilma et seda kallist aega ülearu palju kaduma läheks. Pealegi maksab sarnane liikumine ainult kümme kunni kakskümmendwiis marka, kuna auto pidamine kaugelt kallimaks läheb. Riigikogu wõttis juba läinud aastal soowiawalduse wastu, et autod Wabariigi Walitsuse poolt 1. jaanuariks likwideeritaks. Sellest soowiawaldusest nagu harilikult, aga midagi wälja ei tulnud, ja Riigikogu oli sunnitud käesolewal aastal ise seda küsimust lahendama. Asutustele on auto asjus küllalt wastu tulnud, sest tegelikult on pikendatud autode tarwitamist 1. juulini, nagu härra riigikontrolloör tähendas, on aga ka asutus, kel tuleb juba 1. aprilliks autode instituut likwideerida. Selle tõttu arwan ma, ei ole siin põhjust seda suurendusettepanekut wastu wõtta, seda enam, et need summad, mille üleswõtmist nõutakse, olid põhjendatud sarnaste nõrkade kalkuatsioonidega, et ühtlustamise komisjon neid wastu wõtta ei saanud. Nii palju, kui ma mäletan, oli seal üles wõetud sõidukulude arwel summa dokumentide kontrolli wedamise jaoks. Tegelikult aga saadawad asutused ise dokumendid kontrolli. Rahaministeeriumi esitaja näiteks nõudis 90.000 mk., et tolliwalitsuse dokumente kontrolli wiia. Ma ei usu mitte, et kont-

rolli ametnikud tolliwalitsusesse dokumentide järele lähewad, waid tolliwalitsus peab need dokumendid oma kulul riigikontrolli saatma, kus registraator nime alla kirjutab, et ta on kirja wastu wõtnud, kui see tema kätte tuuakse ühes dokumentidega. Kõik need kalkulatsioonid olid sedawõrd mittepõhjendatud, summad olid ülesoolatud selleks, et näidata, et autode kaotamisega kulud suurenewad. Ühtlustamise komisjon ei oleks üldse seisukohta wõtta saanud, kuid see õnnetu suurendamine kutsus wälja summade mahakustutamise, ja ma arwan, wäga wähe põhjusi oleks siin uuesti seda üles wõtta.

Riigikontrolöör A. Oinas: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Auto asi on üks wäga piinlik asi. On ju päewaselge, et mingit loorberit ei saa auto kaitsemisega lõigata. Kui ma seda siiski teen, siis ainult selleks, et autot asutusel tarwis on, mitte minul isiklikult, waid asutuse ametnikkudel. Mis puutub kalkulatsioonis, millest rkl. Jõeäär rääkis, siis ei ole ta mitte minu poolt tehtud, waid wastawa eelarwe alamkommissjoni poolt, mis pärast ma wastutust tema eest ei saa

kanda. Kui see kalkulatsioon oleks tulnud minu poolt, siis oleksin mina suurendamise — 20.000 marka — kärpinud.

Juhataja A. Jürman: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja K. Kornel: Ei tarwita.

Juhataja A. Jürman: Riigikontrolööri poolt on ettepanek tehtud, suurendada eelarwe § 10 — sõidukulud — 213.000 marga pealt 296.000 marga peale. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus-ettepanek tagasilükatud.

Hääletamisele tuleb riigikontrolli eelarwe-osa. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on riigikontrolli eelarwe-osa wastu wõetud.

(Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolek lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2 päewal.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abiesimees **A. Jürman.**

Abisekretäär **J. Holberg.**

Abisekretäär **J. Piiskar.**

